

**Masarykova univerzita
Filozofická fakulta**

Ústav germanistiky, nordistiky a nederlandistiky

Magisterská diplomová práce

2017

Bc. Lucie Pelikánová

**Masarykova univerzita
Filozofická fakulta**

Ústav germanistiky, nordistiky a nederlandistiky

Norský jazyk a literatura

Bc. Lucie Pelikánová

**Prvky mystiky v románové trilogii Jona Fosseho (*Mámení, Sny
Olavovy, Na sklonku dne*)**

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Karolína Stehlíková, Ph.D.

2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

.....

Lucie Pelikánová

Poděkování

V první řadě bych chtěla poděkovat vedoucí své práce paní Mgr. Karolíně Stehlíkové, PhD. za cenné náměty, rady, připomínky, impulzy a trpělivost při procesu psaní práce. Dále děkuji paní doc. PhDr. Miluši Juříčkové, CSc. za to, že mne provedla pětiletým studiem norského jazyka a literatury a neustále povzbuzovala chuť k četbě děl skandinávských autorů. Na závěr bych chtěla velmi poděkovat své rodině, přátelům a spolužákům, kteří mi byli a jsou oporou ve všem týkajícím se nejen studia.

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Metodologie.....	3
2.1. Norská recepcie prvků mystiky ve Fosseho díle	3
2.2. Použitá metoda	3
2.3. Teorie románu zasvěcení	4
2.4. Použité překlady	5
3. Jon Fosse jako mystik v románové tvorbě	6
3.1. Počátky tvorby.....	6
3.2. Románová tvorba v 80. a 90. letech	6
3.3. Románová tvorba po roce 2000.....	7
3.4. Fosse a katolická církev	8
4. <i>Mámení</i> jako román zasvěcení	9
4.1. Obsah románu <i>Mámení</i>	9
4.2. Analýza románu <i>Mámení</i>	11
4.2.1. Jména postav	11
4.2.2. Trojúhelník postav.....	11
4.2.3. Prostor a čas zasvěcení	14
4.2.4. Shrnutí	18
5. <i>Sny Olavovy</i> jako román zasvěcení	19
5.1. Obsah románu <i>Sny Olavovy</i>	19
5.2. Analýza románu <i>Sny Olavovy</i>	20
5.2.1. Jména postav	21
5.2.2. Trojúhelník postav.....	23
5.2.3. Iniciační předměty	32
5.2.4. Prostor a čas zasvěcení	33
5.2.5. Shrnutí	38
6. <i>Na sklonku dne</i> jako román zasvěcení.....	39
6.1. Obsah románu <i>Na sklonku dne</i>	39
6.2. Analýza románu <i>Na sklonku dne</i>	40
6.2.1. Jména postav	41
6.2.2. Trojúhelník postav.....	43
6.2.3. Iniciační předmět.....	50
6.2.4. Prostor a čas zasvěcení	51

6.2.5. Shrnutí	54
7. Závěr.....	55
Resumé	57
Použitá literatura.....	58
Přílohy	61

1. Úvod

Když na podzim roku 2015 získal Nor Jon Fosse cenu Severské rady za literaturu, bylo to ocenění volné trilogie skládající se z románů *Mámení*, *Sny Olavovy* a *Na sklonku dne*. Knihy v Norsku vyšly v rozmezí sedmi let a dočkaly se i vydání souborného, stejně jako překladů do různých jazyků. V českém literárním prostředí byla Fosseho tvorba v době udělení ceny známá, a to jak poezie, tak próza a dramata, a dva díly trilogie už vyšly v překladu. Když pak v roce 2016 doplnil trilogii překlad posledního dílu, český čtenář si mohl dotvořit kompletní obraz o osudech ústřední dvojice příběhu a tento příběh vidět více plasticky. Spolu s vnímáním příběhu jako celku vyvstaly nové otázky a také nové možné interpretace.

Pro svou magisterskou diplomovou práci jsem si část románové tvorby Jona Fosseho vybrala proto, že mne vždy oslovovala, ač často nebývá čtenářsky přívětivá. To ovšem neznamená, abychom se jí jako čtenáři vyhýbali. Fosseho literární styl se vyznačuje několika typickými prvky: patří mezi ně především častá opakování, rytmizace, až zpěvnost a upozaděný děj. Každé Fosseho dílo samozřejmě nabízí různé způsoby čtení, navazuje se čtenářem dialog a oba spolu tak komunikují. To platí i pro vybrané romány analyzované v této práci. Jelikož se nabízí poměrně široké množství interpretací románů, bylo třeba najít jednu určitou teorii, aplikovatelnou na vybraná díla. Protože jsem se chtěla zaměřit na prvky mystiky v románové tvorbě Jona Fosseho, jevila se jako nejvhodnější teorie románu zasvěcení české literární teoretičky Daniely Hodrové. Její aplikaci podrobněji rozebírám v kapitole o metodologii práce.

V rámci úvodu bych ještě chtěla uvést, jakým způsobem Fosse pracuje s narací. Podle slov Erlinga Aadlanda, autora článku „I livet og i døden, mordballaden om Asle og Alida“ v *Norsk litterær årbok*, je pro Fosseho naraci nejdůležitější zkušenost existenciálního vnímání času. S časem Fosse pracuje důsledně ve všech svých dílech, ale v analyzovaných románech je tento prvek výrazný. Další důležitou součástí Fosseho práce s narací je určitý vzorec, kdy muži mizí a ženy jsou těmi, které zůstávají a musejí se umět vypořádat s touto ztrátou.¹ Jak uvidíme při analýzách románu, Fosse často pracuje s intertextualitou a alegorií. U *Mámení* se jedná o aluze na vánoční evangelium, Asleho (jedna z hlavních postav všech románů) cesta na popraviště připomíná Kristovu cestu na Golgotu a když Asle s Alidou (Asleho milá a matka

¹ Podle AADLAND, Erling. *I livet og i døden, mordballaden om Asle og Alida*. In Heming GUJORD og Per Arne MICHELSEN, *Norsk litterær årbok*. Oslo: Det Norske Samlaget, 2016. s. 77. ISBN 978-82-521-9064-9.

jejich syna) a s malým Sigvaldem prchají z města, vzbuzuje Fosse asociace na Herodův příkaz vraždit nemluvňata.² Vidíme tedy, že Fosse pracuje nejen s výše zmíněnými prvky, ale také s archetypálností svých postav, čemuž se také budeme věnovat v jednotlivých analýzách. Analýzy se snažím provádět vždy se zaměřením na samostatně stojící román, ale zároveň je nemohu úplně vytrhávat z kontextu a nepropojovat je mezi sebou. Zda se jedná o román zasvěcení, tedy zkoumám u jednoho každého románu, ne u románů jako součástí jedné trilogie.

² Podle AADLAND, Erling. *I livet og i døden, mordballaden om Asle og Alida*. In Heming GUJORD og Per Arne MICHELSEN, *Norsk litterær årbok*. 2016. s. 79.

2. Metodologie

2.1. Norská recepcce prvků mystiky ve Fosseho díle

Jon Fosse si svou tvorbou získává pozornost jak čtenářů a odborné kritiky, tak literárních vědců. V Norsku je dílo Jona Fosseho analyzováno z několika úhlů, které se ještě dále větví podle toho, zda se jedná o Fosseho dílo lyrické, prozaické či dramatické. Jeden z přístupů se zaměřuje na prvky mystiky. V rámci norského bádání lze jmenovat například diplomovou práci Ainy Villanger *Skriving som erfaring og troshandling: en studie av Jon Fosse og Hélène Cixous' skrivepraksis* (Oslo, 2013; Fosseho vyjádření „nemožného“ negací a spojením hudby a jazyka). Arve Grøneng je pak autorem práce *Virkelighet og mystikk i Jon Fosses Morgon og kveld* (Bergen, 2014; Fosse podle něj spatřuje mystické dimenze v každodenních událostech). Emmy Tungevåg se pak v textu *Jon Fosse og skriftmystikk: En analyse av Andvake-trilogien med utgangspunkt i omgrepet skriftmystikk* (Oslo, 2014) věnuje Fosseho mystice, která je skrytá ve způsobu psaní, v „nevyřčeném“ a ve volbě jazykových prostředků. Tungevåg pracuje se stejnými romány, jaké analyzuje tento text, tj. s *Mámením (Andvake)*, *Sny Olavovými (Olavs draumar)* a *Na sklonku dne (Kveldsvævd)*, někdy též norský označovanými jako *Andvake-trilogien*. Dále jmenujme knihy teologa Kjella Nyhuse *U Alminnelig – Jon Fosse og mystikken* (Follese: Efrem forlaget, 2009, kde autor ukazuje Fosseho snahu a metodu slovně uchopit obyčejnou–neobyčejnou mystiku inspirovanou Mistrem Eckhartem). Novinářka Cecilie N. Seiness v knize *Jon Fosse: Poet på Guds jord* (Oslo: Det Norske Samlaget, 2009) zpracovává rozhovory s Fossem, v nichž se objevuje autorova reflexe vlastního vývoje ve vztahu k dílu. Fosseho prozaická tvorba z hlediska mystiky je tedy v Norsku reflektována poměrně bohatě.

2.2. Použitá metoda

Fosse ale není spisovatelem, který vzbudil zájem pouze norského publika. Díky úspěchu ve své rodné zemi a četným překladům do jiných jazyků se dostal do dalších národních kultur. S tím souvisí i čtení jeho děl, realizované lidmi s různými výchozími kulturními zázemími. Čtenáři do textu vkládají reflexe, zážitky a dojmy podpořené právě konkrétním kulturním zázemím. Český čtenář není výjimkou, což mne vedlo k tomu, abych si v této práci jako výchozí teorii pro zkoumání dané problematiky vybrala teorii románu zasvěcení v publikaci *Román zasvěcení*³ české literární teoretičky a spisovatelky Daniely Hodrové. Teorie románu zasvěcení svou strukturou nabízí možnost zkoumat tři Fosseho romány ze zatím neprobádaného hlediska, ovšem souvisejícím s mystickými prvky.

³ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2. vyd. Praha: Malvern, 2014. 335 s. ISBN 978-80-87580-79-0.

2.3. Teorie románu zasvěcení

Daniela Hodrová se ve své teorii románu zasvěcení pohybuje na pomezí mystiky a esoteriky (pohanské, křesťanské, atp.), které je třeba si vymezit, aby nedošlo k záměně pojmů. Hodrová například popisuje esoterismus a mystiku v souvislosti právě s aktem iniciace takto:

Esoterismus, mystické vědomí a povědomí lidstva o světě a člověku, má při vši své rozvětvenosti a vnější různorodosti velmi ustálenou a tradiční podobu. Každý jeho projev usiluje o syntézu nejvyššího poznání všech dob a z této snahy plyne pro esoterismus příznačný stylový synkretismus. Základní formou esoterismu je iniciace, založená na pojetí světa jako duality světa hmotného, lidského, a světa duchovního, božského, mikrokosmu a makrokosmu, které touží po sjednocení, po návratu k prapůvodní jednotě – Bohu. S iniciací je spojen složitý symbolismus, jehož součástí jsou mýty, mýty napodobující obřady (mezi nimi zaujímá výsadní místo mýtus o znovuzrození) a emblémy jako esence esoterismu, symbolismus ovládaný věčnou tezí o analogii, formulovanou v textu Smaragdové desky a vyjádřenou v emblému pečeti Šalamounovy. V lůně tohoto symbolismu se rodí román zasvěcení.⁴

Důležitou součástí teorie románu zasvěcení jsou hlavní aktéři iniciace, k nimž patří adept, zasvětitel a panna, přičemž uprostřed nich se objevuje bytost středu a všichni spolu tvoří tzv. trojúhelník postav. Ve vybraných románech je pozornost věnována těmto prototypům postav a snaze přiřadit k nim konkrétní aktéry iniciace – především se jedná o Asleho, Alidu a Muže (posléze Starce/ Mistra Popravčího, Āsleika), kteří se objevují ve všech třech románech. K dalším oblastem, se kterými teorie románu zasvěcení pracuje, patří prostor, čas a atributy zasvěcení. Daniela Hodrová rozlišuje několik typů románu zasvěcení. Jedná se o romány lesa a zámku dělené na část příkladnou a heraldickou, kam Hodrová řadí např. křesťanský román o svatém grálu. Dalším typem románu zasvěcení je labyrint světa a duše. Zde můžeme zmínit Hodrovou uváděný příklad Komenského *Labyrintu světa a ráje srdce*. Jeden z analyzovaných románů má název *Mámení*. Český překlad tohoto názvu by tak mohl odkazovat k postavě Mámení v *Labyrintu*, která byla podle Hodrové spolu s postavou Všudybuda nepravým zasvětitel⁵. Pokud bychom se chtěli tímto odkazem řídit, mohl by v nás evokovat představu, že *Mámení* románem zasvěcení není. Je ovšem nutné analyzovat ještě jiné aspekty textu, abychom si mohli vytvořit ucelenou představu u tom, zda se jedná o román zasvěcení. Hodrová dále popisuje pokleslý román zasvěcení, v němž se hrdina stává zasvěcencem tím, že spáchá zločin, což je charakteristika, jež by mohla být aplikována i u analyzovaných románů. Předposledním typem románu je zavržený poutník a na závěr je to tzv. nejisté zasvěcení, což

⁴ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 34–35.

⁵ Podle HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 85.

je třetí varianta, jak romány vnímat, jelikož rysy tohoto typu románu zasvěcení Hodrová definuje z pohledu jejich vzniku ve 20. století, tj. časově nejbliže vzniku Fosseho románu.

2.4. Použité překlady

Pro analýzu jednotlivých románů byly použity překlady Ondřeje Vimra, konkrétně: *Mámení*⁶ (v originále *Andvake*, Oslo, 2007), *Sny Olavovy*⁷ (v originále *Olavs draumar*, Oslo, 2012) a *Na sklonku dne*⁸ (v originále *Kveldsvævd*, Oslo, 2014). Co se týče překladů citovaných cizojazyčných zdrojů, pokud není uvedeno jinak, jedná se o můj vlastní překlad.

⁶ FOSSE, Jon. *Mámení*. Překlad Ondřej Vimr. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2009, 63 s. ISBN 978-80-87053-31-7.

⁷ FOSSE, Jon. *Sny Olavovy*. Překlad Ondřej Vimr. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2015, 72 s. ISBN 978-80-87855-33-1.

⁸ FOSSE, Jon. *Na sklonku dne*. Překlad Ondřej Vimr. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2016, 56 s. ISBN 978-80-87855-61-4.

3. Jon Fosse jako mystik v románové tvorbě

Na úvod je nutno zmínit, že prvky mystiky se objevují ve Fosseho díle obecně. Pro účely tohoto textu ovšem byla nerománová díla upozaděna a důraz je kladen na romány, především potom na vybranou trilogii *Mámení*, *Sny Olavovy* a *Na sklonku dne*.

3.1. Počátky tvorby

Tvorba norského spisovatele Jona Fosseho zahrnuje několik žánrů a oblastí. Tento autor narozený v Haugesundu roku 1959 píše prózu, poezii i divadelní hry. Z témat, která se v jeho dílech objevují, lze vybrat například zrození a smrt, hledání cesty k sobě sama, problémy v komunikaci. Mezi řádky také probleskuje hledání vyšší moci, či přímo Boha, který může člověku pomoci žít správně a smysluplně. Tyto jevy se ve Fosseho tvorbě objevují s různou intenzitou. O počátcích Fosseho tvorby se Cecilie N. Seiness, autorka biografie *Jon Fosse: Poet på Guds jord*, vyjadřuje takto: „Už ve 12 letech začal Fosse psát. Stahoval se do sebe, vystačil si sám se svou vlastní společností, psal texty k písním, povídky a básně. Svět existoval jinak, vypadal jinak. Byla to podivná zkušenost. Psaní představovalo pro Fosseho tajný prostor.“⁹ Protože Fosse vždy k psaní inklinoval, nejdříve pracoval jako redaktor regionálního tisku, kde ale později zjistil, že se pro práci žurnalisty nehodí, a začal se intenzivněji věnovat literární tvorbě.

3.2. Románová tvorba v 80. a 90. letech

V roce 1983 vydal Fosse svůj první román *Raudt, svart*. Tento román představuje čtenáři mladého muže, který sice vyrostl v křesťanském prostředí, ale necítí se být jeho součástí, dokonce se proti němu vzbouří. Podle Fosseho v sobě román snoubí prvky modernismu a tradičních vesnických románů.¹⁰ On sám ve svých 16 letech vystoupil z norské státní církve a jak píše Seiness: „[b]yla to vzpoura proti fungování křesťanství v tehdejší společnosti.“¹¹ Vydáním románu *Raudt, svart* se odrazil k tvorbě dalších, tj. *Stengd gitar* (1985), *Naustet* (1989), *Flaskesamlaren* (1991, zde poprvé potkáváme postavu jménem Hertervig, k níž se Fosse vyjádřil, že měl dlouho v hlavě malíře Larse Herterviga, hrdinu později vydaného románu¹²), *Bly og vatn* (1992) a *Prosa frå ein oppvekst* (1994, zde

⁹ „Allereie i 12-årsalderen byrja Fosse å skriva. Han trekte seg tilbake, var for seg sjølv, skreiv songtekstar, forteljingar og dikt. Verda vart på ein annan måte, verda såg annleis ut. Det var ei underleg erfaring. Fosse opplevde skrivninga som ein hemmeleg plass.“ In SEINESS, Cecilie N. *Jon Fosse: Poet på Guds jord*. Oslo: Det Norske Samlaget, 2009. s. 38. ISBN 978-82-521-7252-2.

¹⁰ Podle SEINESS, Cecilie N. *Jon Fosse: Poet på Guds jord*. 2009. s. 75–77.

¹¹ „Det var eit opprør mot korleis kristendommen fungerte i samfunnet.“ In SEINESS, Cecilie N. *Jon Fosse: Poet på Guds jord*. 2009. s. 33.

¹² Podle SEINESS, Cecilie N. *Jon Fosse: Poet på Guds jord*. 2009. s. 106.

vystupuje Asle, jehož jméno se později objevuje v dvou dalších románech)¹³. V těchto románech se začíná projevovat typický Fosseho styl – opakování, melodičnost, lyričnost¹⁴. V románech *Melancholia I* (1995, č. *Melancholie I*, 2007) a *Melancholia II* (1996, č. *Melancholie II*, 2009, oba překlady Barbora Grečnerová (Závodská)) autor pracuje se samotou člověka, začíná se více objevovat touha po nalezení Boha, po mystickém zážitku, ale zároveň určité odmítání norské státní církve jako zaštitovatele křesťanské víry. Zmiňme například konec románu *Melancholie I*, kdy spisovatel Vidme při pohledu na obraz malíře Larse Herterviga znovuobjeví „božské“ a navštíví pastorku Marii, protože chce znovu vstoupit do církve, ačkoli ji nemá rád. Marie nevidí nemožnost jeho vstupu ani tak v jeho nevíře v Boha, ale četla jeden Vidmeho román a podle toho by do církve patřit neměl. Fosse po *Melancholiích* s publikováním románů na několik let přestal.

3.3. Románová tvorba po roce 2000

V prvním roce nového tisíciletí vydal Jon Fosse kratičký román *Morgon og kveld* (2000, č. *Ráno a večer*, 2007, překlad Ondřej Vimr), v němž čtenář téměř potkává hlavní postavu, rybáře Johannesesa, který se nejprve vyrovnává se smrtí své ženy a poté se svou vlastní, kdy se pro něj vrátí již zesnulý kamarád Petr. Jména těchto postav tak odkazují na Bibli a na Ježíšovy učedníky, mezi něž patřili i Petr a Jan. I zde je patrná Fosseho tendence nahlížet na narození a smrt optikou člověka toužícího po neměnné jistotě Boží všudypřítomnosti. Dále vyšel román *Det er Ales* (2004), kde se poprvé objevuje postava jménem Ales, jejíž jmenovkyni potkáme znovu později v románu *Na sklonku dne* (*Kveldsvævd*, 2014, č. 2016). Tento román má též svůj mystický rozměr v tom, jak Boha vnímá praprababička Ales. Fosse jakoby výběrem jmen svých postav vytvářel kruh, z něhož nelze vystoupit, protože lidské osudy se ve větší či menší míře neustále, stejně jako Fosseho slova, opakují a vracejí tak, aby umocnily svůj význam.

O tři roky později, roku 2007, se na literární scéně objevil román *Andvake*, k němuž postupně přibýly romány *Olavs draumar* (2012) a *Kveldsvævd* (2014). Ty utvořily rámeček trilogie, v Norsku nazývané též *Andvake-trilogien*, která vyšla i v jednom svazku roku 2014. Toto vydání umožňuje čtenáři vnímat celý příběh plastičtěji a celistvěji. Vzniká tak tendence číst romány stále dokola, hledáme v nich nové vazby, nová vysvětlení, nové odkazy.

¹³ Podle Norsk forfattersentrum og Øystein ROTTEM. Store norske leksikon. *Jon Fosse* [online]. Aktualizováno 27. 10. 2015 [cit. 2017-01-18] Dostupné z: https://snl.no/Jon_Fosse.

¹⁴ Podle KALAND, Øystein. *Rytme i Jon Fosses Stengd gitar. En talkning av tidsindeks i romanen* [online]. Oslo, 2003 [cit. 2017-01-18]. Dostupné z:

https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/25899/kaland_hovedoppg.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Závěrečná práce. Univerzita v Oslo, Institut pro nordistiku a literární vědu. Vedoucí práce Knut Stene-Johansen.

3.4. Fosse a katolická církev

K výše zmíněnému lze dodat, že prvky mystiky se ve Fosseho díle objevovaly i podle toho, jak se měnil jeho postoj k vlastní víře a k norské státní církvi. Do této církve se narodil a z ní v 16 letech vystoupil, poté žil několik let v okruhu bergenských kvakerů a roku 2013 při biřmování v Kostele sv. Dominika na Majorstuen v Oslo přestoupil do katolické církve. Předtím, v roce 2009 při rozhovoru s Alfem Kjetilem Walgermoem pro křesťanské periodikum *Vårt land* uvedl, že by se sám nepovažoval za religiózního člověka, ačkoli jej k religiozitě přivádí určitý mystický pohled na psaní. Tím se ovšem blíží dogmatice a potažmo konkrétní instituci a od toho si touží zachovat odstup. Uchopení mystiky jako způsobu opisu nevyjádřitelného jej ale nakonec ke katolické církvi přivedlo, protože podle něj v ní není nutné vše pojmenovat, jako je tomu naopak u protestantů.¹⁵ V roce 2013 pak pro stejný týdeník v rozhovoru s Kjellem Kvammem popsal své pocity po oficiálním vstupu do katolické církve takto: „Teď jsem se určitým způsobem vrátil domů.“¹⁶ K tomu nás může napadnout otázka, jestli se tak necítí i čtenáři při otevření každého nového Fosseho románu.

¹⁵ Podle KVAMME, Kjell. *Vårt land. Jon Fosse er blitt katolikk: Som å kome heim* [online]. 16. 11. 2013 [cit. 2017-01-19]. Dostupné z: <http://www.vl.no/2.616/jon-fosse-er-blitt-katolikk-som-a-kome-heim-1.20921>.

¹⁶ „No er eg på ein måte kome heim“ In KVAMME, Kjell. *Vårt land. Jon Fosse er blitt katolikk: Som å kome heim* [online]. 16. 11. 2013 [cit. 2017-01-19]. Dostupné z: <http://www.vl.no/2.616/jon-fosse-er-blitt-katolikk-som-a-kome-heim-1.20921>.

4. *Mámení* jako román zasvěcení

Jak už bylo řečeno, pro svou práci jsem si vybrala tři romány Jona Fosseho, na které aplikuji teorii románu zasvěcení od literární teoretičky Daniely Hodrové. Na následujících řádcích bude nejprve shrnut obsah a román bude poté analyzován pomocí dané metody.

4.1. Obsah románu *Mámení*

Útlý román s norským názvem *Andvake*, což je výraz ze staré norštiny znamenající např. nespavost nebo blouznění¹⁷, vyšel roku 2007. Ondřej Vimr použil pro překlad „andvake“ výraz „mámení“, což se zdá být též vhodnou variantou, aby ve čtenáři výraz evokoval pocit, že je spolu s hlavními hrdiny, Aslem a Alidou, mámen něčím neznámým.

Kniha je rozdělena na dvě části. První popisuje cestu sedmnáctiletých mladistvých Asleho a Alidy, kteří spolu čekají dítě, do Bjørgvinu (historický název Bergenu). V tomto městě se ocitají poprvé, předtím žili jen ve svém rodišti Dylgja, kde se také seznámili. Alida vyrůstala od tří let sama s matkou Herdis a sestrou Oline na Srázu, do té doby s nimi žil i otec Aslak, na toho si ale Alida nepamatuje – jen na jeho hlas. Otec na Alidu působil přívětivěji než matka, s tou si nikdy nerozuměla. Asle žil s oběma rodiči (Sigvald a Silja) v Boudě, ale ti zemřeli brzo po sobě, v šestnácti se z něj stal sirotek. Měl už jen Alidu, upnuli se na sebe. Chtěli bydlet v Boudě, ale tam se objevil mladý muž, který si Boudu nárokoval. Museli odejít a zkusit se nastěhovat k Alidině matce. Asle a Alida se domluví, že další den odejdou do Bjørgvinu. Nemají ale jak, Asleho napadne odjet na lodi uvázané u Boudy, odchází pro ni. Alida začne snít. Vidí Asleho otce Sigvalda, pak i Asleho, uvědomuje si, jak krásně zní, když hraje na housle, cítí se dobře.

Pak snění znepříjemní hlas matky, se kterou se Alida často hádala. Po jednom takovém výstupu odešla Alida na Hůrku, kde se scházeli s Aslem, on tam byl celý ubrečený – zemřela mu matka. Hledá útěchu u Alidy, svěřuje se jí se zážitkem, když našel mrtvou matku a „pak se jeden ve druhém vytratí a je slyšet jen mírný vánek ve stromech a jsou pryč a stydí se a vraždí a mluví a už nepřemýšlejí (...)“¹⁸. Sen se smísí se skutečností, Alida uvidí mokrého Asleho, ptá se, kde byl, odsekne, že nikde (čtenář se může domnívat, že spáchal první zločin – zavraždil právoplatného majitele Boudy). Alida Asleho posílá čekat ven, sama jde do spižírny pro nějaké jídlo a do kredence pro peníze. Nachytá ji matka, začnou se hádat, musí je od sebe odtrhnout Asle. Ten pak ještě zůstává, dochází zřejmě k druhému zločinu, vraždě Alidiny

¹⁷ Podle LUNDE, Kirsten Viker. Oppland Arbeiderblad. *Jon Fosse: Andvake* [online]. 24. 10. 2007 [cit. 2017-01-19]. Dostupné z: <http://www.aa.no/nye-boker/jon-fosse-andvake/t/1-81-3078171>.

¹⁸ FOSSE, Jon. *Mámení*. Překlad Ondřej Vimr. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2009, s. 19. ISBN 978-80-87053-31-7.

matky Herdis. Prchají k lodi, Asle vesluje, Alida lituje, že se s matkou a sestrou nerozloučila, matka by jí snad sama dala nějaké prostředky.

Brzo k ránu se objevují v Bjørgvinu, Asle říká, že by si zde mohl najít práci. Začínají se ptát po příbytku, nikdo je ovšem nechce. Jsou unavení, začne pršet, dřepnou si na zem a za chvíli oba usnou. Asle se ve snu vrací ke dni po noci, kdy si s Alidou poprvé pořádně promluvili. Znali se ale už dřív, líbili se sobě navzájem. Pak se proud vědomí směřuje na otce Sigvalda, tu noc totiž s ním šel Asle poprvé hrát na svatbu. Otce potěšil Asleho zděděný talent, potom ale zesmutněl a vyprávěl o těžkém osudu muzikanta, který je tu jen pro lidi, pro jejich útěchu. Obraz otce střídá jakýsi Muž s vysokým černým kloboukem, probudil Asleho, ať se ubytují v hostinci nebo noclehárně, Muž odchází. Asle za chvíli znovu usne, vidí sebe a Alidu při rozhovoru. Alida se mu svěří, že když hrál, slyšela zpívat svého ztraceného otce Aslaka. Asle si uvědomí svou lásku k Alidě.

Náhle se Asle probudí a ptá se Alidy, co říkala. Ona se také probouzí, diví se. Asle ji nabádá, aby vstala, půjdou znovu hledat ubytování. Hned v prvním hostinci opět narazí na Muže, ten si je už chce zapsat, ale Alidě se nelíbí jeho oči, táhne Asleho pryč. Jdou dál deštěm, pak se kousek před nimi téměř zjeví Stařena, které už se jednou ptali. Ona znovu odmítá je ubytovat, Asle se ale nevzdává. Stařena za nimi chce zavřít dveře, Asle přesto vezme Alidu dovnitř. Stařena protestuje, Asle otevře první dveře, které vidí, pošle tam Alidu. Je to kuchyň, Alida rozsvítí svíčku, ještě vidí, jak Asle drží Stařeně ruku na ústech, pak sám přibouchne dveře. Alidu za nějakou dobu probudí Asle, mají hlad, chtějí se najíst.

Začíná druhá část. Asle se probudí, vzpomene si, co je sem zavedlo, plánuje si, jak půjde žádat o práci. Pak Alidu přepadnou porodní bolesti a posílá Asleho pro pomoc. Ten se pořád nemůže odhodlat odejít, nakonec konečně vyběhne ven a neví, kde pomoc hledat. Pak opět narazí na Muže, ten mu radí, aby našel porodní bábu – Slečnu Bábu, a vede ho k jejímu domku, kde se Asle s Alidou ubytovali. Nikdo neotvírá, Muži se to zdá divné, říká, že ve Skutevice je ještě Paní Bába, Asle ji najde a zavede k Alidě. Muž odchází a kroutí hlavou, Asle vyjde také, pak se vrátí, v kuchyni sedí Paní Bába a oznamuje mu narození syna. Otevře dveře do komůrky, zeptá se ho, jestli opravdu neví, kde je Slečna Bába, on popře. Pošle ho do komůrky, tam leží Alida a drží jejich syna, pojmenovaného po dědečkovi Sigvald.

4.2. Analýza románu *Mámení*

V kapitole o metodologii jsme ve stručnosti popsali teorii románu zasvěcení, kterou aplikujeme na všechny rozebírané romány. V následujících podkapitolách se tedy pokusíme najít důkazy, že se jedná o román zasvěcení.

4.2.1. Jména postav

Pozoruhodné je, jak jsou vybrána jména postav. Pokud se podíváme na postavy, které mají svůj původ ve vesničce Dylgja, vidíme, že všechny mají jméno – kromě Asleho je to jeho otec Sigvald, jeho matka Silja, dále pak Alidin otec Aslak, její matka Herdis a sestra Oline. Tento fakt by mohl propojovat použití jmen a prostoru a práci s nimi. Prostor vesnice Dylgji je prostorem, kde každý má své pravé jméno (na rozdíl od prostoru zasvěcení v Bjørgvinu). V Bjørgvinu se pak setkáváme s Mužem, Dívkou, Stařenou, Paní Bábou a Slečnou Bábou. Prvním „cizím“ prvkem v Dylgji je bezejmenný mladý muž, který se objeví v Boudě a prohlásí se za jejího právoplatného majitele. Výskyt této postavy poznamenává Asleho tak, že jej začínáme vidět jako možného adepta zasvěcení, a to zasvěcení pokleslého, kdy dochází ke zkáze adepta. Co se týče adepta samotného, zůstává otázkou, zda je adeptem zasvěcení pouze Asle, nebo i Alida. Podle svých jmen by jimi mohli být oba, protože Hodrová se ke jménům adeptů vyjadřuje takto: „Není patrně náhoda, že jméno adepta začíná často prvním písmenem abecedy, neboť adept je ten, který je na počátku: Alfons, Albert, Axel,...“¹⁹ Můžeme tedy ve výčtu pokračovat Aslem a Alidou, s oběma jako adepty, prozatím potenciálními.

4.2.2. Trojúhelník postav

Jak jsme zmínili již v kapitole o metodologii, Hodrová v rámci románu zasvěcení pracuje s tzv. trojúhelníkem postav. Ten tvoří adept, zasvětitel, panna a bytost středu.

4.2.2.1. Adept

Počet postav, které se mohou stát aktéry iniciace, je podle Hodrové ohraničen číslem 3, resp. 3 + 1,

v závislosti na bytosti středu, která může fungovat současně jako zasvětitel. Tento počet je právě tak zástupný jako počet osob na gotických obrazech, kde tři už představovaly celý dav. Trojice postav v románu zasvěcení může zastupovat lidstvo směřující k Bohu a zároveň může být jen rozložením trojjediné duše adepta, duše světa.²⁰

¹⁹ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 182.

²⁰ *Ibid.*, s. 175.

Mohli bychom se tedy i zaměřit na možnost, že příběh *Mámení* je zaměřen na postavu adepta Asleho a jeho alter egy pak jsou Alida (možná aktérka iniciace „panna“) a Muž (možný aktér iniciace „zasvětitel“). Kromě zmíněné bytosti středu a adepta jsou tedy podle Hodrové aktéry iniciace také zasvětitel (ten může splývat s bytostí středu) a panna. Vystává otázka, zda Alida není onou pannou, „jejímž údělem je náklonnost k hrdinovi, je prostředníkem mezi oběma nepřátelskými světy, což je úloha, kterou jindy zastává zasvětitel (...).“²¹ Alidu budeme zkoumat posléze, prozatím chápeme postavu Asleho jako postavu adepta. Název románu poté navádí k možnosti, že by Asle mohl být zasvěcen takto: „Iniciace, která se vždy uskutečňuje ve zvláštním rozpoložení adeptově – v mystickém vytržení a ve snu, se stává čím dál víc snovou a hypnotickou záležitostí. (...) Čas spánku a snu je časem romantického zasvěcení par excellence; adept, nad jehož hlavou svítí měsíc v úplňku, koná jako náměsíčný svou pouť.“²² K tomuto typu zasvěcení se vrátíme později v jedné z podkapitol.

4.2.2.2. Zasvětitel

Než nalezneme odpověď na Alidinu totožnost, mohlo by nám pomoci vymezení postavy zasvětitel. Několikrát během četby románu narazíme na Muže, který už svým jménem (či spíše označením) vyvolává dojem, že se jedná o osobu s jiným významem, než jaký mají postavy v Dylgji. Především se Asle s Mužem setkává v Bjørgvinu (prostoru zasvěcení), i Mužovo vzezření upozorňuje na určitou archetypálnost zasvětitel (navíc nemá jméno), a to konkrétně zasvětitel z románu zámku hrůzy: „muži zahalení v tmavé pláště, pod nimiž skrývají dýky, s klobouky staženými hluboko do čela (...).“²³ V *Mámení* se s popisem Muže setkáme, když Asle hledá ve městě pomoc pro rodičí Alidu a potká právě Muže: „toho s holí a s vysokým kloboukem a se zarostlou tváří, toho s dlouhým černým pláštěm“²⁴. Sama Alida má ohledně Muže obavy, když jim v den jejich příchodu do Bjørgvinu nabízí ubytování – nelíbí se jí jeho oči – jako by tušila, že setkání s ním jim způsobí potíže („Alida řekne, že tady, tady v tom herberku, zůstat nemůžou, cožpak si toho nevšiml, cožpak to nepochopil, jak se ten Muž, co tam seděl, díval, cožpak neviděl, co ty oči říkaly, cožpak nic nevidí, nic nechápe, má snad tady oči jenom ona“²⁵). Asle ale Muži stejně neunikne, setkává se s ním stále. Co se týče postavy Muže jako zasvětitel, zůstává otázkou, proč Asle spáchal první dva zločiny už v Dylgji, ještě před setkáním s Mužem. Zde by bylo možné nahlížet na Asleho

²¹ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 175.

²² *Ibid.*, s. 190.

²³ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 94.

²⁴ FOSSE, Jon. *Mámení*. 2009. s. 60.

²⁵ *Ibid.*, s. 48.

zároveň jako na zasvětitel, pokud by se jednalo o zmíněné rozložení trojjediné duše adepta – byl by tak zasvětitel sebe sama jakožto adepta.

V příběhu *Mámení* ovšem můžeme narazit ještě na jednoho možného zasvětitel, a to jiného typu zasvěcení než pokleslého. Asleho otec Sigvald zasvětil Asleho do hry na housle, která vydělávala jemu a jeho rodině na živobytí, i když se jí někdy věnovat nechtěl, Asle a matka Silja pro něj byli důležitější, přesto cítil potřebu hrát, jež ho přemáhala. Hrát je podle něj tak důležité, protože „souvisí se smutkem, se smutkem nad něčím, (...) a při hře se smutek může povznést a vzlétnout do výšin a v letu se proměnit v radost a štěstí, tak proto musí i on hrát“²⁶. Pro Sigvalda je toto prosté vyjádření odpovědi na otázku smyslu jeho povolání, mohlo by být i jistým vyznáním víry v Boha, které svému synovi předává – a tím jej zasvěcuje. Večer, kdy se Asle zamiluje do Alidy, se baví s otcem o tom, jestli s ním může jít na svatbu:

Jestli bych nemohl, řekl táta Sigvald/ Já tě s sebou vzít musím, řekl/ Ne ne, to se nedá obejít, jestli se z tebe má stát muzikant, řekl/ a táta Sigvald řekl, že jestli se věci mají tak, že je muzikant a má být muzikant, tak to tak bude, vždyť už hraje tak dobře, že aspoň pokud jde o samotné hraní, je už hotový muzikant, s tím se nedá nic dělat, bude z něho muzikant, z kluka bude muzikant, a ono se vlastně ani není čemu moc divit, protože jeho táta, starý Asle, i jeho děda, starý Sigvald, oba taky muzicírovali, to je už asi osud v rodině, že se z člověka stane muzikant²⁷

Ukazuje se zde tedy jakási předurčenost, Asle dědí talent po svých předcích a do hry na housle je zasvěcován postupně, aniž by si toho byl vědom. Asle zdědil i lásku k hudbě, ale nestačilo mu to. Tím, že o oba rodiče přišel, ztratil jistotu, že se o něj někdo postará a možná tušil, že by mu hra nevydělala tolik. To, co mu definitivně zabránilo v tom, jít ve šlépějích svých předků, byla skutečnost, že s Alidou nebyli oddáni a čekali dítě. Byli nuceni odejít do Bjørgvinu, ale to už měl Asle za sebou dva zločiny a stál tak na začátku cesty k úplnému pokleslému zasvěcení (aby ho dosáhl, musel spáchat třetí zločin – symbolické číslo 3). Otec by potom zasvětitel byl, uvedl by syna do nepokleslého zasvěcení, a celkově bychom mohli vnímat obě zasvěcení probíhající současně.

4.2.2.3. Panna

Pokud se vrátíme k Alidě, můžeme ji tedy vnímat ze dvou úhlů pohledu – jako pannu a/nebo jako část duše adepta Asleho. Pokud bychom se na ni dívali jako na pannu (v situaci, kdy Asle je adept a Muž zasvětitel) v aktu tzv. černého (pokleslého) zasvěcení, byla by Aslem svedena a zneuctěna, resp. by došlo ke krvavé svatební noci, která je „obrazem fáze smrti, „temné noci

²⁶ FOSSE, Jon. *Mámení*. 2009. s. 36.

²⁷ *Ibid.*, s. 35.

duše“ Jana od Kříže (...).²⁸ V románu můžeme situaci číst také různými způsoby. Asle s Alidou podstupují milostný akt z vlastní vůle, Asle hledá v Alidině objetí útěchu po šoku z nálezů mrtvé matky, nevidíme nic podobného znásilnění, ale v jednom momentu spolu s hlavními hrdiny jako by nahlížíme do jejich budoucnosti a naši pozornost upoutá spojení „stydí se a vraždí“²⁹, které právě předznamenává, co se stane či spíše co se bude muset stát. Mohli bychom tedy říci, že ke krvavé svatební noci došlo, protože tímto aktem Asle nastoupil cestu k pokleslému zasvěcení. Zplodili s Alidou nemanželské dítě, tím definitivně zpřetrhali minimální vazby s Alidinou matkou Herdis, načež došlo k prvním dvěma vraždám a jejich útěku z Dylgji do Bjørgvinu, kde Asle spáchal další zločiny.

4.2.2.4. Bytost středu

Kromě adepty, panny a zasvětilce se v trojúhelníku postav setkáváme, jak již bylo řečeno, s bytostí středu. Hodrová píše, že takováto bytost je „[z]áhadná bytost vnitřního prostoru, jeho výplod a zároveň esence, (...) splývá s místem – zámkem, domem, městem – natolik, že se jeví jako ztělesnění tohoto místa, jako bytost-prostor.“³⁰ Pokud bychom na bytost středu tedy nahlíželi takto, mohlo by se jednat o samotný Bjørgvin, který by tak mohl být jak bytostí středu, tak iniciačním prostorem. V bytosti středu se zároveň spojuje začátek a konec, obraz světa, „bod výchozí i konečný, alfu i omegu, počátek, v němž je zaklet konec, konec, jenž je zároveň počátkem, apokalypsy, která je novou genezí.“³¹ Z tohoto pohledu nelze v *Mámení* přesně identifikovat bytost středu, mohli bychom spíše říci, že bytostí středu je celý román – začíná i končí, je zároveň iniciačním prostorem. Město ale není jedinou možností určení bytosti středu. Mohlo by se jednat i o Paní Bábu, která je, pokud vnímáme bytost jako spojení začátku a konce, člověka, který pomáhá na svět novému životu, když předtím jiný život skončil.

4.2.3. Prostor a čas zasvěcení

4.2.3.1. Typy prostoru a času zasvěcení

V románech zasvěcení hrají prostor a čas určující roli, spolu se zasvětilcem dotvářejí podmínky nutné k úspěšnému provedení iniciace. Daniela Hodrová rozlišuje dva typy prostoru, a to prostor vnější a vnitřní, v nichž se mísí i různé typy času. Vnější čas a prostor je charakterizován jako les – na počátku zasvěcení se jedná o prostor nezasvěcení. Teprve když se na scéně objeví zasvětilce a atributy zasvěcení, začne se měnit i prostor. Takovým

²⁸ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 198.

²⁹ FOSSE, Jon. *Mámení*. 2009. s. 19.

³⁰ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 206.

³¹ *Ibid.*, s. 206.

prostorem může být například les, labyrint (ulic atp., to lze vztáhnout k *Mámení*), velkoměsto (taktéž). Zajímavé je vnímání času, jak ho popisuje Hodrová – „typy“ času mohou být podzim, den nebo noc (což by přímo odpovídalo *Mámení*), nerozlišená hodina, smrtelnost, přítomnost. Jako jednu složku prostoru a času Hodrová vyčleňuje i formu pohybu v nich – např. bludný kruh nebo horizontála. Pro naše potřeby by se hodil právě bludný kruh. Vnitřek kruhu „bývá vymezen jednak bludným kruhem adepty cesty vnějším prostorem, jednak magickým kruhem, jímž se ohraničuje obřad, jako dítě vyznačuje křídovým kruhem prostor své hry (...).“³² Asle skutečně bloudí v kruhu ulicemi Bjørgvinu a zároveň se jedná o prostor, který má svůj specifický význam, akt iniciace se musí odehrát právě v něm – v magickém kruhu.

4.2.3.2. Hranice času a prostoru zasvěcení

Neméně důležitou složkou prostoru a času je také jejich ohraničení. Hodrová píše, že „[h]ranice je vždy oblastí dvojznačnou. Je to místo setkání se zasvětitel, se strážcem prahu, s pannou na mimochodníku (...). Ale i jinde, kde hranice dosud existuje, zasahují výběžky jednoho prostoru do druhého: tak se vnitřní prostor už ohlašuje a začíná na vybraných místech vnějšího prostoru svými indiciemi a naopak – zákony vnějšího prostoru platí i uvnitř (...).“³³ Stejně jako u prostoru a času, i v rámci hranice a jejího času Hodrová definuje několik oblastí. Oblastmi prostoru jsou to například řeka, most a brána; typ času je například větrný nebo na časové hranici. Totéž se týká také fáze zasvěcení, v níž jde především o přechod a průchod a s tím související forma pohybu – překročení a plavba (což by mohlo být určující v našem případě). Samotný čas Hodrová dělí (tak jako prostor) na vnější a vnitřní:

Vnitřní čas je nekonečný, znamená božské bezčasí, čas bez hranic, protože jeho počátek a konec se rozplývají v mýtu jako zrození a smrt hrdiny. Vstupem do vnitřního prostoru se adept stává nesmrtelným. Vnitřní čas je uspořádán jako prostor zasvěcení – je cyklický a napodobuje tak spirálovitě se zavíjející prostor. (...) Noc je královstvím zasvěcení; adept není potomkem jen slunečního, ale i lunárního božstva.³⁴

Pokud bychom tedy tuto definici aplikovali na *Mámení*, vidíme, že spolu se vstupem do Bjørgvinu Asle vstupuje do vnitřního prostoru zasvěcení, v němž se čas cyklicky opakuje – Asle neustále usíná a probouzí se, ve snech se vrací do minulosti a ve stavu bdění musí přemýšlet o přítomnosti (tímto střídáním text může odkazovat i ke středověké norské vizionářské baladě *Píseň o snu*, což budeme zkoumat především v dalším analyzovaném románu). Otázkou je, zda se v případě pokleslého zasvěcení mění tvrzení o adepty

³² HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 223.

³³ *Ibid.*, s. 218–219.

³⁴ *Ibid.*, s. 223–224.

nesmrtelnosti – spíš by se mohlo jednat o opak, že adept ztrácí nárok na nesmrtelnost, je na cestě k vlastní smrti. I noc hraje svoji roli, Asle s Alidou bloudí v noci a Asle se, těsně před svítáním, stává zasvěcencem při třetí vraždě.

4.2.3.3. Typy času zasvěcení

Hodrová rozlišuje mnoho typů času zasvěcení, ale jeden nevylučuje druhý. V *Mámení* se setkáváme především s časem nevratným a vratným, který přímo odvisí od vnějšího a vnitřního prostoru. Zatímco přítomný čas vnějšího prostoru postupuje pouze jedním směrem, čas vnitřního prostoru se střídavě vrací do minulosti a nahlíží do budoucnosti.³⁵ Důležitý je fakt, že „adept žije svými minulými podobami (...).“³⁶ I Asleho ženou dál návraty do minulosti, do šťastných chvil, kdy pro něj Alida znamenala celý svět, kdy jej láska vzdalovala negativním myšlenkám na tíživou existenciální situaci. Jeho motivaci ovšem znesnadňuje skutečnost, že spáchal závažné zločiny a že se musí skrývat. Tím jako by vystupoval z vnitřního prostoru a stával se součástí přítomného času.

Tato změna pak odpovídá označení *Mámení* jako pokleslého románu zasvěcení, protože tímto zasvěcením adept nedosahuje mystické zkušenosti a poznání nezemského bytí (což je rys mystického či esoterického románu), ale pociťuje smyslovou zkušenost („poznání pozemského bytí, společnosti, řádu světa“³⁷), která je znakem pro román světský či empirický. U některých románů dochází podle Hodrové i k postupné proměně: „román esoterický naopak poklesá v román empirický tam, kde iniciační motivy slouží jako pouhá dekorace, struktura zasvěcení jako pouhá kostra, tajemství se stává světským, exoterickým.“³⁸ Pokud by Asle byl adeptem pokleslého zasvěcení, tajemství dosažitelné při zasvěcení by bylo vyprázdněné – po usmrcení tří obětí nedochází k žádnému mystickému vytržení, viník bude za své činy potrestán a uzavře si tak cestu k lepší budoucnosti. Tyto poznatky ovšem spíše vedou k tomu, že v tomto ohledu *Mámení* románem zasvěcení není – pokleslé zasvěcení totiž přináší určité zvrhlé potěšení ze ztráty cti, což u Asleho nevidíme.

4.2.3.4. Vnitřní prostor zasvěcení

Jak už bylo řečeno, Hodrová rozděluje prostor na vnitřní a vnější, přičemž prostor vnitřní je prostorem zasvěcení. V předchozí podkapitole jsme ukázali, s jakým typem času se můžeme setkat v *Mámení*, a viděli jsme, že z určitého úhlu pohledu by se o román zasvěcení jednat nemuselo. Pokud se ovšem podíváme na typy vnitřního prostoru, vidíme, že zvláštním typem

³⁵ Podle HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 226.

³⁶ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 226.

³⁷ *Ibid.*, s. 40.

³⁸ *Ibid.*, s. 41.

prostoru je vzpomínka: „[Vzpomínka] je analogií tajemných znaků a náznaků, upoutávajících adepta pozornost k prostoru zasvěcení, funguje jako svého druhu indicie vnitřního prostoru – minulosti, kterou adept touží evokovat ve vší úplnosti, stejně jako usiluje nalézt ztracený poklad, znovunastolit bývalý ideální stav.“³⁹ Tím se vracíme k uchopení času, kdy Asle je ve vzpomínkách na minulost šťastnější – jelikož za sebou ještě neměl dva zločiny. Pokud by Asle někdy dosáhl zasvěcení (nikoli pokleslého), bylo by to možná právě ve vzpomínce, jelikož Hodrová píše: „Byť je vzpomínka ve své podstatě založena na empirii, opírá se o zkušenost, sama už není skutečností původního zážitku, ale jen jejím odleskem. V tom smyslu ani prostor minulosti není prostorem reálným, v aktu rozpomínání se stává transcendentním, mění se ve svého druhu prostor zasvěcení.“⁴⁰ Momenty, kdy Asle sní, vzpomíná a vrací se do budoucnosti a kdy se probouzí do přítomnosti, nás odkazují k typu zasvěcení, které jsme zmínili v podkapitole o adeptovi.

Asle by v tomto případě tedy mohl být zasvěcencem života, protože ve své minulosti zplodil syna, který je pro něj zárukou pokračování rodu, jeho narození lze vnímat jako zázrak, pro Asleho i možný mystický zážitek. Život syna je pro něj určitým příslibem, nenese na sobě Asleho vinu a může žít lépe než jeho otec. Zároveň ale vidíme, že Asle nemůže být úspěšným adeptem takového zasvěcení, protože ačkoli ví o své předchozí vině, spáchá i třetí zločin a tím si uzavře cestu k úplnému zasvěcení, navíc bude nucen opustit Alidu i malého Sigvalda. Znovu se tedy dostáváme k tomu, že Asle je buď adeptem pokleslého zasvěcení, nebo není adeptem vůbec.

Pokud zůstaneme u nazírání *Mámení* jako románu pokleslého zasvěcení, můžeme se u Hodrové dočíst, že u tohoto typu zasvěcení tajemství samo vyhledává adepta:

Vydá-li se adept na cestu, je hnán osudovou posedlostí nebo prchá v bláhové naději, že lze přízraku uniknout, vymanit se z moci začarovaného prostoru, ale agresivní přízrak za ním proniká všude, (...) tajemství přestává být pasivní a trestem už není zmizení a mlčení; tajemství hrozí, útočí a zasvěcuje adepta i proti jeho vůli do poznání zkázy.⁴¹

Tajemství by pak ztělesňoval onen Muž – zasvětitel – na něhož Asle opakovaně naráží při svém putování po Bjørgvinu. Ještě více lze tuto definici aplikovat při analýze druhého románu v pořadí, *Snů Olavových*, v následující kapitole.

³⁹ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 231.

⁴⁰ *Ibid.*, s. 231.

⁴¹ *Ibid.*, s. 207–208.

Asle s Alidou po příchodu do Bjørgvinu putují ve spirále, či spíše v bludných kruzích. Protože ovšem Alida není adeptkou zasvěcení, nemusí v kruhu chodit stále, na rozdíl od Asleho, který bloudí, zatímco Alida rodí. Asle se ale svým pohybem po spirále nepřibližuje „božskému středu v nekonečnu“⁴², nemůže tedy dojít pravého zasvěcení, jediné pak pokleslého.

4.2.4. Shrnutí

Při analýze *Mámení* jsme popsali několik oblastí ohraničených teorií románu zasvěcení. V trojúhelníku postav byl adeptem Asle, zasvětitel Muž a Asleho otec Sigvald, pannou Alida a bytostí středu město Bjørgvin nebo Paní Bába. Charakteristikám iniciačního románu pak odpovídal i prostor a čas zasvěcení. Prostor zasvěcení je ohraničený hranicemi města Bjørgvinu a adept se v něm pohybuje v kruhu, po spirále, ve vratném čase. Román *Mámení* tedy můžeme považovat za román zasvěcení.

⁴² HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 250.

5. *Sny Olavovy* jako román zasvěcení

Dalším analyzovaným románem jsou *Sny Olavovy*, volné pokračování *Mámení*. Kniha vyšla norsky roku 2012, česky o tři roky později, tedy 2015, opět v překladu Ondřeje Vimra.

5.1. Obsah románu *Sny Olavovy*

Svým názvem kniha – jak v norštině, tak v češtině – odkazuje k norské lidové baladě a vizionářské básni *Draumkvedet* z konce středověku. Do češtiny se báseň překládá jako *Píseň o snu Olava Ástesona* (Áknesona). Zvláště na podobě jména můžeme sledovat, jak se Fosse zřejmě nechal inspirovat k výběru jmen hlavních postav – Asleho přejmenuje na Olava a Alidu na Ástu. Fosse zde tedy pracuje s pretextem, setkáváme se s intertextualitou, kterou později budeme zkoumat podrobněji.

Na začátku příběhu se objevuje Olav, což, jak zjišťujeme o pár řádků dál, je Asle. Žije s Alidou (nyní Ástou) pod jinou identitou, ač ještě stále nejsou svoji. Olav se vydává do Bjørgvinu zařídit jistou záležitost – koupit prsteny, aby vypadali s Ástou jako manželé. Před ním jde člověk, který Olavovi působí obavy, situace je popsána takto:

a možná by ho poznal, protože možná toho muže zná, nebo se s ním někdy setkal, to není vyloučené, anebo ho alespoň ten muž zná, i když on jeho třeba ne, klidně by ho ten člověk mohl znát, no samozřejmě, a proto sem taky možná přišel, možná sem přišel za ním, i tak by to mohlo být, že hledá právě jeho, že je na cestě z jednoho místa, kde ho hledal, na další místo, kde ho hodlá hledat, tak nějak mu to připadá, pomyslí si Olav najednou, že tak nějak by to mohlo být, že ten muž hledá právě jeho⁴³

Olav člověka míjí, sám pro sebe si ho označí jako Starce. Ten Olava osloví jeho původním jménem, přichází kvůli němu. Olav popírá, že by Starce znal, přitom se mu vybavil jak z Dylgji, tak z Bjørgvinu. Pokračuje do města, v němž se dostane do Šenkovny, tam znovu narazí na Starce. Seznamuje se s mužem, který se představil jako Ásgaut, ve městě je pouze za obchodem a veze odtud domů snoubence Nilmě náramek. Do rozhovoru Olava s Ásgautem neustále zasahuje Stařec, jenž připomíná dva mrtvé z Dylgji a jednu ženu z Bjørgvinu. Stařec Olavovi nabízí, že když mu koupí pivo, nic o něm nikomu neřekne – Olav tak neučiní. Všichni včetně Olava postupně odcházejí. Na ulici Olava doběhne Dívka, u které zřejmě zaklepal, když se s Ástou neměli kam uchýlit, a Olava svádí. Olav pak vzpomíná na pobyt s Ástou a Sigvaldem v Horní ulici. Následně potká Ásgauta, ten jej zavede do klenotnictví, kde od Klenotníka koupil Nilmě náramek. Olav nemá dost peněz, Ásgaut mu přispěje, a přestože částka není dostatečná, náramek odnášejí.

⁴³ FOSSE, Jon. *Sny Olavovy*. 2015. s. 8.

Olav po návratu do Šenkovny opět potkává Starce, který opakuje žádost o koupi piva, protože na něj má nárok. Olav neposlechne, jde ven, kde uvidí Stařenu nabízející mu nocleh. Je u ní její dcera Dívka, která opětovným sváděním Olava vyvolá hádku s matkou a nakonec uteče. Objeví se Stařec a posílá Stařenu pro Zákon, zároveň upozorňuje Olava na jeho smrt. Přichází pro něj Zákon zastoupený dvěma muži, kteří jej odvedou. Venku vidí Olav Dívku, vzala mu náramek a honosí se jím. Olav vzpomíná, že když odcházel do Bjørgvinu, varovala ho Ásta, aby to nedělal, že ho už potom nikdy neuvidí. Olav se ocitá v Šatlavě, v níž myslí na Ástu a Sigvalda. Balancuje na hraně snu a bdění. Pak se objeví Mistr Popravčí – Stařec, ukazuje Olavovi způsob smrti, který ho čeká. Teprve když Olava vedou na Skálu, přiznává, že je Asle. Objeví se před ním Alida a Sigvald, nakonec mu Alida zpívá ukolébavku a chytá ho za ruku. Příběh končí tím, že Asle má na hlavě černý pytel a kolem krku provaz.

5.2. Analýza románu *Sny Olavovy*

Jak už bylo řečeno v úvodu této kapitoly, román určitým způsobem komunikuje s norskou středověkou vizionářskou baladou *Píseň o snu (Draumkvedet)*. Hlavní postava této balady se jmenuje Olav Ásteson (Ákneson), který na Štědrý večer upadá do vizionářského snu, kde se vydává na cestu do říše mrtvých, na níž potkává hříšníky, kterým už je vyměřen trest. Poté se mu zjevuje Panna Maria a posílá ho do Brokksvalinu (Očistce), kde se koná soud. Tam Olav vidí boj, k čemuž Olav Bø udává ve Store norske leksikon toto:

Píseň o snu je silné vylíčení boje mezi dobrými silami, vedenými svatým Michaellem, a zlými silami ze severu, vedenými Grutte Gråskjeggem, tzn. Dáblem. Náboženský obsah částečně plně splývá s katolickou naukou, částečně je chápán v lidovějším pojetí hříchu, trestu a milosrdenství.⁴⁴

Vidíme, že i *Sny Olavovy* tuto strukturu dodržují. Olav neustále balancuje mezi tím, co spáchal, a tím, jak by se chtěl z hříchu vysvobodit a žít dobrý život s Ástou a Sigvaldem. Při nazírání *Snů Olavových* jako románu zasvěcení můžeme poslední Bøeho větu porovnat s tím, co píše Hodrová: „Román zasvěcení je právě tak jako *Bible* dílem s tématem hříchu, dědičné viny, překročení zákazu, jehož druhou stránkou je téma vykoupení a spásy.“⁴⁵ Vidíme, že ať už se jedná o *Píseň o snu* nebo román zasvěcení jako takový, Bø i Hodrová reflektují ústřední téma téměř shodně, největší rozdíl je v provázanosti s konkrétní katolickou naukou u *Písně*

⁴⁴ „Draumkvedet har en mektig skildring av kampen mellom de gode makter, ført av „sankte såle-Mikkjel“, og de onde, som kom nordfra og ble ledet av Grutte Gråskjeggje, dvs. Djevelen. Det religiøse innholdet er delvis i fullt samsvar med katolsk lære, delvis å forstå som en mer folkelig oppfatning av synd og straff og barmhjertighet.“ In BØ, Olav. Store norske leksikon. *Draumkvedet* [online]. 2015 [cit. 2017-02-23] Dostupné z: <https://snl.no/Draumkvedet>.

⁴⁵ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 115.

o snu. Fosseho text tak svou strukturou a komunikací s ostatními díly přesouvá pozornost z čistě norského literárního prostředí do literárního prostředí celoevropského.

Pokud jako čtenáři přistupujeme ke *Snům Olavovým* se znalostí pretextu, v tomto případě *Mámení*, zajímá nás, jak dopadne Olavův osud, jestliže dojde k odhalení jeho zločinů. Při analýze *Snů Olavových* ovšem pracujeme se dvěma pretexty, a to s *Písní o snu* a s *Mámením*. Za pretext považujeme text výchozí, k němuž navazující text odkazuje, tedy referuje, nejčastěji formou aluze. K *Mámení* román odkazuje ve velké míře, ale pokud by jej čtenář neznal, podstatně se o pochopení a prožití příběhu neochudí, protože Fosse zároveň vypravuje tak, že čtenář získá představu o tom, co se v předchozím románu stalo. Bohužel nejsme schopni přesně určit, jak by k textu přistupoval čtenář neznalý textu předchozího, protože ke *Snům Olavovým* jsme přistupovali po četbě *Mámení*. Přesto se při analýze snažíme co nejvíce zaměřit na samotný text, který sice k pretextu odkazuje, ale mnohem výrazněji stojí sám o sobě a navíc obsahuje odkazy na další díla, například právě na baladu *Píseň o snu*.

Píseň o snu je písní vizionářskou a jak už bylo řečeno, v době svého vzniku měla významnou roli jako určitý kodex tehdejší katolické církve v lidově přijatelné podobě. Balada měla varovat před hříchy, které dojdou odplaty v podobě trestu, o nichž Olav Åsteson referuje. Zatímco v *Písní o snu* k posluchači či čtenáři promlouvá pouze jeden člověk, a to právě Olav, ve *Snech Olavových* se nesetkáváme s nikým, kdo by promlouval přímo ke čtenáři a s Olavovým osudem jsme seznámeni nepřímou. Největší rozdíl mezi zmiňovanými díly je ale ve vizích, resp. snech. V *Písní o snu* se jedná o vize, popisující pekelná muka, ale také nahlížející do ráje, odměny za správný křesťanský život. Ve *Snech Olavových* se setkáváme s vizemi pouze negativními, spolu s Olavem vyslechneme od Starce/Mistra Popravčího, co jej všechno čeká, a je mu oznámeno, že se s ním bude jednat stejně, jako on jednal se svými oběťmi. Olav opravdu zločiny spáchal a tím spustil vlnu dalších hříchů – mj. krádež masa sousedům v novém bydlišti. S každým dalším činem se Olav přibližuje zlu a tudíž pokleslému zasvěcení, navíc si chce přivlastnit osud, ovládnout jej, aby nedošel spravedlivého trestu, což se mu nakonec nepovede.

5.2.1. Jména postav

Stejně jako u *Mámení* můžeme i u *Snů Olavových* zaměřit pozornost na výběr jmen postav. Jak už bylo řečeno, čtenáři, kteří k textu přistupují jako k pokračování *Mámení*, v Olavovi představeném v úvodu románu poznávají Asleho a spolu se zmínkou o jeho původním jménu si vybaví i celý jeho příběh. Asle přejmenuje pro větší bezpečí nejen sebe, ale i Alidu a vybere

jim společné příjmení – Vikovi – a jen malému Sigvaldovi ponechá stejné jméno, jaké dostal při narození.

5.2.1.1. Olav

Také jsme v úvodu analýzy poukázali na odkazy k *Písni o snu* a s tím spojené použití jmen – hlavní aktér středověké balady Olav Åsteson jako by dával život hned dvěma postavám – právě Olavovi a Åstě. Ale je to především Olav, kdo upadá do snů, a znesnadňuje tak čtenáři orientaci v tom, co je skutečné a co je živým snem. Jméno Olav také může odkazovat ke svatému Olavovi, patronovi Norska; jedná se tudíž o jedno z typických jmen norských králů. Při detailnějším pohledu na tohoto norského světce můžeme najít další podobnosti s hlavní postavou *Snů Olavových*, například to, že jeho matka se jmenovala Åsta. Jak uvidíme později, románová Åsta v některých momentech zaujímá postoj matky i vůči románovému Olavovi. Jon Fosse zde tedy pracuje s něčím, co na první pohled působí tradičně (historicky ukotvené jméno hlavní postavy, prvky mystiky – propojení přirozeného s nadpřirozeným, odkaz na národní kulturní dědictví), při bližším zkoumání ale otevírá cestu k jiným možným interpretacím.

5.2.1.2. Åsta

Abychom nezůstali pouze u Olavova jména (ač je hlavní postavou románu), je nutné si všimnout i změny Alidina jména. Jméno Åsta pochází ze staroseverského Åsta (bohyně), nebo též z ást, což znamená láska.⁴⁶ Jak vidíme v románu, Åsta se stále pomocí své lásky k Olavovi snaží udržet jej ve správných mezích, několikrát ho varuje, když se spolu mají před Olavovým odchodem do města rozloučit, představuje pro něj návrat do časů, kdy nenesl vinu za trojnásobnou vraždu. Åsta je navíc posílena láskou ke svému synovi Sigvaldovi, kterého musejí ochraňovat. Olav k Åstě a Sigvaldovi také cítí lásku, ale zdá se, že je náchylnější k lákadlům Bjørgvinu, kam se vydává bez nich pro prsteny.

5.2.1.3. Åsgaut

Poslední postavou, která má norské jméno, je mladík Åsgaut, kterého Olav potká v Šenkovně. První písmeno tohoto jména upozorňuje na obrazovou i zvukovou podobnost se jmény Olava i Åsty, navíc se obě hlásky čtou v norštině podobně – „å“ jako [o:] a „o“ jako [u:]. Tím bychom se přiblížili k podobnosti, kterou jsme zaznamenali i u *Mámení*, kdy se jména hlavních postav plně shodovala v prvním písmenu (jak v psané, tak mluvené formě) a tím nás naváděla k možnosti, že by obě hlavní postavy mohly být adepty zasvěcení (první písmeno

⁴⁶ Podle ALHAUG, Gulbrand. Store norske leksikon. *Asta* [online]. 2009 [cit. 2017-02-25] Dostupné z: <https://snl.no/Asta>.

jména se shoduje s prvním písmenem v abecedě). I ve *Snech Olavových* můžeme vidět určitou grafickou podobnost. Ovšem při výslovnosti už písmena nesplývají, ale mírně se od sebe liší. Může to indikovat jisté vzdálení se hlavních postav poté, co Asle spáchal tři zločiny a sobě a Alidě změnil jména. Ásta zůstává raději mimo město plné nástrah, zatímco Olava toto město vábí a nutí ho se do něj vracet. Vzdaluje se tak duševně i fyzicky od Ásty a Sigvalda. V Bjørgvinu se setkává s Ásgautem, jenž ho odvádí od původního záměru koupit ve městě snubní prsteny a vnukuje mu nový nápad – pořídit krásný náramek Ástě. Postavu Ásgauta budeme zkoumat později, prozatím můžeme říci, že jeho jméno ho spíše řadí k Olavovi a Ástě (je stejně jako oni ve městě cizí, jen se zastavuje, aby koupil dárek své snoubence) a ne ke stálým obyvatelům Bjørgvinu, jejichž jména jsou – stejně jako v případě *Mámení* – jmény více alegorickými, tj. Stařec, Dívka, Klenotník, Stařena, Mistr Popravčí. Znovu tedy můžeme říci, že tato jména by mohla indikovat prostor zasvěcení – město Bjørgvin. Proto se jim také budeme věnovat podrobněji v následujících podkapitolách, protože nás svým chováním vedou k názoru, že každý z nich má svou roli shodnou s rolí postav v trojúhelníku postav románu zasvěcení.

5.2.2. Trojúhelník postav

5.2.2.1. Adept

Zatímco v *Mámení* nebylo zpočátku zcela jasné, kdo by mohl být adeptem zasvěcení a jestli adept není víc než jeden, ve *Snech Olavových* vnímáme adepta zasvěcení víceméně jediného – právě Olava (Asleho). Pokud se ale na typologii postavy zaměříme podrobněji, zjistíme, že existuje ještě další možný adept, a to Ásgaut.

5.2.2.1.1. Olav jako adept

Po spáchání tří vražd se Olav spolu s Ástou vzdálil z Bjørgvinu (prostoru zasvěcení) a chvíli i s malým Sigvaldem žili v poklidu v Barmenu kousek od města. Olav je ovšem s Bjørgvinem spojen nejen svým špatným svědomím ze spáchání třetího zločinu, ale i vidinou určitého pozlátka, které město nabízí. Přesto se do něj vydává se záměrem legalizovat svůj vztah s Ástou – aby koupil snubní prsteny. Zůstává otázkou, proč ke sňatku nemůže dojít – nějaké peníze Olav má (prodal housle), ale jelikož přesně nevíme, do jaké doby je příběh situován, nevíme ani, jaká částka by byla nutná k realizaci svatby. Těžiště problému by spíše mohlo být v malém Sigvaldovi, který přišel na svět jako nemanželské dítě. Navíc nevíme nic o tom, jak a jestli vůbec byl Sigvald zapsán do nějaké matriky, kdo je uveden jako jeho rodiče atp. Znalost těchto faktů není pro analýzu románu klíčová, nicméně jejich absence poukazuje na to, že Olav jako adept zasvěcení vyhledává návrat do prostoru zasvěcení s větší ochotou, než

s jakou se přibližuje zlegalizování svého soužití s Ástou, k němuž by došlo zřejmě skromným, ale zákonem uznaným sňatkem. Sám se tedy vydává na cestu k zasvěcení a vzhledem k tomu, že je lákán pozlátkem, přikláníme se kvůli těmto motivům k variantě zasvěcení pokleslého.

5.2.2.1.2. Åsgaut jako adept

Jak uvidíme v podkapitole o prostoru zasvěcení, důležitou roli v příběhu hraje krámek – klenotnictví, kam se Olav doprovázen Åsgautem vydává koupit Ástě náramek. Krámek nelze nalézt snadno a ne každému je dovoleno do něj vstoupit. Pokud bychom počítali s Olavem jako s adeptem zasvěcení, uvidíme, že za takových podmínek může do klenotnictví vstoupit. Spolu s ním ale do klenotnictví vstupuje i Åsgaut, kterému je vstup rovněž povolen. Navíc sám do krámku vstoupil před koupí náramku pro svou snoubenku Nilmu. Proto i on by mohl být adeptem zasvěcení – nese s Olavem několik shodných rysů, například že nepocházejí z Bjørgvinu, mají ženy, které chtějí něčím obdarovat, jejich jména se liší od jmen Bjørgvinských a oba se setkali s Klenotníkem a Starcem (tito na sebe s velkou pravděpodobností berou roli zasvětitelů). Nevíme ovšem, jak se Åsgautův osud vyvíjel dále, protože s ním ztrácíme kontakt po návratu do Šenkovny, nemůžeme se tedy této otázce věnovat podrobněji.

5.2.2.2. Zasvětitel

Podíváme-li se na postavu možného zasvětitelů, nacházíme opět některé společné rysy s postavou zasvětitelů v *Mámení* (Muž). Při čtení *Snů Olavových* se setkáváme s několika muži, kteří by mohli být zasvětiteli, či spíše, jak se ukazuje při podrobnějším rozboru, jedním a týmž zasvětitelům.

5.2.2.2.1. Stařec jako zasvětitel

Nejdříve se tedy – hned v úvodu příběhu – setkáváme se Starcem. Jak jsme si ukázali v podkapitole o obsahu románu, Olav se Starci chtěl vyhnout, protože, ještě než s ním přišel do přímé konfrontace, tušil, že se Stařec objevil právě kvůli němu. Olava pronásledují zločiny, jež spáchal, skrývá se před trestem, ale zároveň ho celou dobu očekává. Stařec navíc Olava oslovuje původním jménem a tím mu připomíná jeho dva zločiny z Dylgji, odkud s Ástou odešli. Olav se nechce se Starcem pouštět do řeči, možná je to i určitá sebeobrana, chce se zachránit a hrát svou novou roli co nejdéle. Zasvětitel ale má svůj úkol a adepta stále pronásleduje, což se děje i v románu. Olav po příchodu do Bjørgvinu opět narazí na Starce v Šenkovně. Stařec ho prý zná z Dylgji, snaží se Olava neustále přimět, aby se přiznal, kdo ve skutečnosti je a co udělal. Stařec po neúspěchu s upozorněním na Olavovy zločiny jako by přistupuje na Olavovu hru, když mu Olav říká:

Nejsem Asle, řekne Olav
a slyší Starce říkat ne, ne, ovšemže ne, vždyť chápu,
že se nejmenuješ Asle, řekne
Ne, já jsem Olav, řekne Olav
Takže ty jsi Olav, jo, řekne Stařec
Ano, Olav, řekne Olav
A já jsem taky Olav, řekne Stařec
Olav jsem tady já, a ne ty, řekne⁴⁷

Poslední větou ale začne hrát svou vlastní hru, jak popisuje sám sebe, jako by zrcadlil Olavův příběh (narození na malém statku v Dylgji, teď žije v Bjørgvinu). Stařec dokonce Olava vydírá – pokud mu zaplatí pivo, bude Stařec mlčet. Tento návrh by mohl být vnímán jako poslední možnost záchrany před trestem, ale Olav si je nejspíš vědom toho, že Stařec pro něj bude nebezpečný i poté, co by jej poslechl. Dále se proto snaží jemu i všem kolem namluvit, že je někým jiným, než za koho ho Stařec označuje. Stařec by zde mohl být vnímán – podobně jako v *Mámení* Asleho otec Sigvald – jako někdo, kdo Olava uvede do nepokleslého zasvěcení. Možná by Olav trestu smrti neunikl, ale kdyby se přiznal a vyčkal by, jak se situace vyvine, byl by schopen se s vlastní vinou smířit, litovat zločinů a bylo by mu odpuštěno, čímž by dosáhl úplného zasvěcení a setkání s Bohem.

Starce bychom mohli vnímat ještě v dalším smyslu, a to podobně jako v *Mámení*, kde jsme postavu Muže v jedné z několika možností označili za Asleho alterego, přesněji jako zasvětitel sebe sama. Erling Aadland ve svém článku *I livet og i døden, mordballaden om Asle og Alida* píše, že v alegorickém nazírání *Snů Olavových* Stařec představuje Olavovo svědomí, zatížené hříchy.⁴⁸ Pokud bychom se ztotožnili s Aadlandovým tvrzením, situace by mohla být identická – tudíž že by Stařec byl také alteregem Olava, protože je zároveň s ním adept a na rozdíl od něj má úkol zasvětitel, který adepta dovede k zasvěcení. Stařec by ale také mohl být bytostí středu, jak budeme zkoumat později. V jedné z charakteristik této postavy totiž vidíme, že bytost středu-dvojník může mít k adeptovi i užší vztah, až příbuzenský: „Vztah příbuznosti se mění ve vztah totožnosti, rozvedené do dvou epických figur.“⁴⁹ V tomto případě tedy ve Starce a Olava. Stařec pak Olava pronásleduje stejně jako jeho ztělesněné špatné svědomí, které jej – v rámci spravedlivého trestu – nakonec doprovodí do Šatlavy a následně na Skálu, kde jej zbaví života, tzn., že naplní svou roli pokleslého zasvětitel.

⁴⁷ FOSSE, Jon. *Sny Olavovy*. 2015. s. 22.

⁴⁸ Podle AADLAND, Erling. *I livet og i døden, mordballaden om Asle og Alida*. In Heming GUJORD og Per Arne MICHELSEN, *Norsk litterær årbok*. 2016. s. 79.

⁴⁹ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 211.

5.2.2.2.2. Klenotník jako zasvětitel

Pokud bychom v tomto bodě přestali Starci věnovat pozornost, mohli bychom nabýt dojmu, že svou úlohu zasvětitel nesplnil. Stařec ovšem ze scény nemizí definitivně, k Olavovi se stále vrací, naráží na sebe v ulicích Bjørgvinu, znovu probíhá přesvědčování k přiznání se. Zároveň ovšem potkáváme další postavy, které by taktéž mohly plnit úlohu zasvětitel. V Šenkovně si Olav přisedne k Åsgautovi a ten mu řekne o náramku. Olav opustí svůj původní plán koupit prsteny a nadchne se pro možnost koupit dárek pouze. Sám se vydá krámkem hledat, ale nepodaří se mu ho najít, opět potká Åsgauta, který ho tam zavede a zmíní, že se krámkem hledá těžko. (Tato poznámka nás navádí k tomu, abychom vnímali klenotnictví jako místo vstupu do prostoru zasvěcení. Tomuto jevu se ovšem budeme podrobněji věnovat v podkapitole o prostoru zasvěcení.)

V krámku se Olav setká s Klenotníkem, který by už svým jménem mohl odkazovat k postavě minimálně patřící do prostoru zasvěcení. Navíc má podle Åsgauta „velké černé vousy“⁵⁰, což odpovídá tomu, jak prototyp zasvětitel popisuje Hodrová. Klenotník se snaží Olavovi vlichotit a prodat mu náramek, nejdříve je spokojený s cenou, jakou za něj Olav zaplatil (s přispěním Åsgauta), ale postupně přestává být příjemný a zdá se mu, že náramek prodal pod cenu. Opět se může zdát, že postava Klenotníka už nebude do děje zasahovat, protože Olava nepřesvědčila. Olav ale zůstane návštěvou klenotnictví poznamenaný, sice koupil to, co chtěl, ale ne za rovných podmínek, je tedy opět blíže k pokleslému zasvěcení. Navíc zřejmě podvědomě tuší, že si svým jednáním získal dalšího pronásledovatele a ztěžuje si tak možnost záchrany. Situaci můžeme také nazírat tak, že Klenotník je momentálním převtělením Starce, čili se jedná o jednoho a téhož zasvětitel.

5.2.2.2.3. Åsgaut jako zasvětitel

Ještě stále jsme neurčili, jestli by zasvětitel mohl být i Åsgaut. Matoucí pro nás může být jeho jméno, které nemá shodné znaky se jmény Starce a Klenotníka, a v podkapitole o jménech jsme ho popsali jako cizince, který se ve městě pouze zastavuje. Navíc jsme se ho pokusili určit i jako možného druhého adepta zasvěcení. Zároveň ovšem vidíme jeho jistý vliv na Olava jakožto adepta, takže se nabízí možnost vnímat jej jako zasvětitel. Åsgaut mění Olavovy plány a doprovází jej ke Klenotníkovi, vrátí se s ním do Šenkovny, kde se Olav opět setkává se Starcem a kde se Olav s Åsgautem vidí naposledy. Åsgaut sám tedy Olava do ničeho nezasvěcuje, jen ho k zasvěcení doprovází, třikrát svou pomoc potvrzuje (viz s. 35).

⁵⁰ FOSSE, Jon. *Sny Olavovy*. 2015. s. 36.

5.2.2.2.4. Mistr Popravčí jako zasvětitel

Důležitou úlohu v příběhu hraje – jak svými činy, tak svým jménem – Mistr Popravčí. Ten ke čtení své role jako součásti románu zasvěcení téměř vybízí. Objevuje se v bodě, kde román vrcholí, poté, co Zákon, který za Olavem pošle Stařec, odvede Olava do Šatlavy (jedná se o dva muže, opět oblečené v černém). Olav se s Mistrem Popravčím ovšem nesetkává hned, nejdříve je o něm zpraven ostatními, resp. Zákonem: „protože když někdo někoho zabije, tak si nic jiného nezaslouží, vražda se oplácí vraždou, ne, on už se moc dlouho cukat nebude, o to už se Mistr Popravčí postará, to on umí“⁵¹. Znovu slyšíme slova o spravedlnosti, která se má vykonat, což mohou být další aluze na středověkou *Píseň o snu*. Jak už bylo řečeno, Olav Åsteson je poslán Pannou Marií do tzv. Brokksvalinu, kde se má konat soud. Postava *Písně o snu* (ta zde funguje jako pretext) v tomto případě působí jako pozorovatel, který podává o dění zprávu svým posluchačům. Olav (Asle) ovšem pozorovatelem není, patří k trestancům (v baladě se jedná o zlosyna, několik mužů, děti a čarodějky) a jeho smrti mají být pomstěny jeho oběti. Zde tedy opět vidíme Fosseho hru se čtenářem, resp. čtenářovou ochotou opustit představu Olava jako pozorovatele, k níž ho vede právě odkaz na Olava jako vypravěče vizionářského snu. V jistém smyslu totiž úlohu pozorovatele přejímá právě Mistr Popravčí, jehož pravé jméno neznáme, pokud jej ovšem – v této konkrétní situaci – nepovažujeme jen za převtělení jedné a též postavy, tj. Stařce. V opačném případě by totiž Fosse pracoval se stále stejným jménem, jenom přiděleném více postavám současně. Jak jsme si ukázali v jedné z předcházejících podkapitol, Olav se v Šenkovně se Stařcem bavil mj. o tom, odkud pochází. Stařec po Olavovi opakuje jeho vlastní slova a také, že Olav se jmenuje on. Můžeme tedy říci, že v románu vystupují Olavové dva – Asle a Stařec – oba jsou nositelé ještě jiného jména, v jednom případě krycího a ve druhém alegorického.

Olav stále o Mistru Popravčím jen slyší, ale nesetkává se s ním. Do Šatlavy za ním přijde Stařec a nejprve opakuje slova Zákona, totiž že „kdo zavraždil, bude zavražděn“⁵². Poté se stáváme svědky podobné scény jako s týmiž aktéry v Šenkovně, kdy si Stařec s Olavem hraje a opakuje po něm, kdo je, resp. líčí stejný osud, jaký jej potkal. V Šatlavě se odehrává toto: „Stařec na něho zamžourá a vytáhne černý pytel a přetáhne si ho přes hlavu a tak zůstane dlouho stát ve dveřích a pak si pytel sundá“⁵³, čímž předznamenává, co Olava čeká. Tímto aktem se Stařec nepřímou proměňuje v Mistra Popravčího a bere na sebe podobu pokleslého

⁵¹ FOSSE, Jon. *Sny Olavovy*. 2015. s. 61.

⁵² *Ibid.*, s. 65.

⁵³ *Ibid.*, s. 65.

zasvětitel, zvláště pak větou: „Nastal čas a nastala hodina“⁵⁴, kterou ohraničuje dobu zasvěcení. Docházíme tedy k poznání, že Stařec je jednou osobu s mnoha alter egy a že je možné jej vnímat jako dvojího zasvětitel – dokud vystupuje pouze jako Stařec, jedná se o zasvětitel nepokleslého, po proměně v Mistra Popravčího se jeho podstata mění na zasvětitel pokleslého. Mistr Popravčí dovádí Olava k definitivnímu přiznání, kde je a že spáchal zločiny, a Olav tak přijímá svůj trest odevzdaně. K úplnému pokleslému zasvěcení ovšem nedochází, jelikož Olav (či spíše znovu Asle) vidí v okamžiku smrti Alidu a Sigvalda, ty, které miloval a kteří pro něj znamenali štěstí. Ztrácí je sice fyzicky, ale jsou pro něj pojátkem s věčností, s tím, že v nich vidí pokračování sebe sama. Podíváme-li se na tuto skutečnost z hlediska nepokleslého zasvěcení, mohli bychom konstatovat, že se jedná o toto zasvěcení.

5.2.2.2.5. Stařena jako zasvětitelka

Zatím všechny potenciální postavy zasvětitelů byli muži. Existuje zde ovšem jedna výjimka, a tou je postava Stařeny, již jsme se zatím nepokusili nikam zařadit. Její role není jednoduše rozpoznatelná, navíc se v románu objevuje jen na krátkou dobu. Rozhodně ovšem svůj význam má. Některé rysy jejího chování nás mohou vést k tomu, abychom ji vnímali jako postavu zasvětitelky. Její přítomnost v románu také evokuje situaci z předchozího románu *Mámení*, téměř jako by se kopírovaly. Olav hledá nocleh, chodí ulicemi Bjørgvinu, ale na rozdíl od hledání přístřeší s Alidou tentokrát neklepe na jednotlivé dveře, naopak – nejráději by nepotkal nikoho, jenom si někde odpočinul. Stařena ho ale pozoruje z okna, sama k němu vyjde a nocleh mu nabídne. Tím, že se Olav dostane do domu, se opět setká se Starcem a ten posílá pro Zákon, který jej odvede do Šatlavy. Stařena tak Olava přidává pokleslému zasvětiteli – Mistru Popravčímu.

5.2.2.3. Panna

Na rozdíl od přechodí analýzy ve *Snech Olavových* tak snadno postavu panny neurčíme. Opět je zde několik možností, kdo by mohl být pannou, předně se tedy jedná o Ástu a Dívku.

5.2.2.3.1. Ásta jako panna

Ástu jako pannu můžeme vnímat především v tom smyslu, že je jednou ze tří ženských postav v románu. Tím, že porodila syna a stala se matkou, mění i svou podstatu a svým způsobem z trojúhelníku postav vystupuje. Ásta zde navíc nesplňuje charakteristiky panny v pokleslém zasvěcení, které uvádí Hodrová, ve srovnání s *Mámením* například Ásta není svedena ani zneuctěna, není nucena vzít si nechtěného ženicha atp. Naopak, svého „ženicha“ sama varuje

⁵⁴ FOSSE, Jon. *Sny Olavovy*. 2015. s. 65.

před nebezpečím, které mu v případě, že se vydá do města zasvěcení, hrozí. Klade Olavovi na srdce, aby se na žádnou dívku ve městě neohlížel – „ale že jí musí slíbit, že se v tom Bjørgvinu ani jedinkrát nepodívá na žádnou holku, řekne, a s žádnou se v žádném případě nesmí dát do řeči“⁵⁵ – a že dívky tam jsou nebezpečné. Když Olav odejde, cítí uje Ásta pozoruhodnou jistotu, že už jej nikdy neuvidí. Tyto Ástiny předtuchy a vazby na okolní postavy nás vedou k možnosti vnímat Ástu jako možnou bytost středu. Tuto skutečnost budeme zkoumat v jedné z následujících podkapitol.

5.2.2.3.2. Dívka jako panna

Vyloučením Ásty jako panny se naše pozornost přesouvá na Dívku. Ta charakteristiky Hodrové splňuje více než Ásta. Především nese částečné rysy tzv. zpívající panny, tedy že „[b]ývá dcerou či schovankou zasvětila a bytosti středu, je výplodem této bytosti, květem vnitřního prostoru.“⁵⁶ V závěrečné části románu jsme se dozvěděli, že Dívka je dcerou Starce (s. 52), čili zasvětila. Celou dobu, kdy se setkávala s Olavem, se jej snažila svést, čímž by mohla dokonat jeho pokleslé zasvěcení. Tímto chováním se přibližuje k typologii tzv. fatální nevěsty, jež se řadí k typu panny-víly a „přináší adeptovi záhubu v černém zasvěcení“⁵⁷. Olav Dívce odolává, ale přesto na něj na konci příběhu dopadá trest: „Smrt a šílenství jsou trestem za porušení zákazu, za překročení hranice vnitřního prostoru.“⁵⁸ Dívka tedy může být vnímána jako součást pokleslého zasvěcení, jako určitá průvodkyně adepta. Navíc překazí Olavův záměr donést zakoupený náramek Ástě, přivlastní si ho, když Olavovi vypadne z kapsy, a ještě mu za něj děkuje. (Náramek hraje v textu roli iniciačního předmětu, jak budeme zkoumat posléze.) Tímto aktem jako by Dívka Olava definitivně získala a znemožnila mu tak návrat k Ástě.

5.2.2.4. Bytost středu

Stejně jako v *Mámení*, i ve *Snech Olavových* se nabízí několik možností, kdo by mohl být bytostí středu.

5.2.2.4.1. Ásta jako bytost středu

Jak už bylo řečeno v předchozí podkapitole, roli bytosti středu by mohla mít mimo jiné Ásta. Ta se objevuje v příběhu víceméně jenom jako součást Olavovy myšlky a neustále se vracejících vzpomínek na okamžik rozloučení. Ásta se podobně jako bytost středu, v příběhu

⁵⁵ FOSSE, Jon. *Sny Olavovy*. 2015. s. 58.

⁵⁶ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 198.

⁵⁷ *Ibid.*, s. 198.

⁵⁸ *Ibid.*, s. 198.

zjevuje „jen v krizových okamžicích pokoušených adeptů“⁵⁹. Åsta Olava varuje před odchodem do Bjørgvinu, vidíme její obavy ze setkání Olava s nějakou dívkou, poté jsme dokonce svědky jejích předtuch:

ne, dneska nemůže jít do Bjørgvinu, jinak to s nimi špatně skončí, stane se něco špatného, něco hrozného, něco strašně hrozného, stane se něco, na co si netroufá ani pomyslet, něco nesnesitelného, a úplně všechno to zničí a on zmizí, zrovna jako zmizel táta Aslak, stejně tak zmizí i on, navždy zmizí, ona to cítí v kostech, ona to ví, cítí to úplně jasně, ví to úplně jasně, to mu tedy musí říct, nemůže si pomoci, musí mu to říct, řekne a chytne ho za ruku a ruku mu stiskne a řekne, že od ní nesmí odejít, protože jinak ho už nikdy neuvidí⁶⁰

Později, když Olav odejde do města, už Åsta říká malému Sigvaldovi, že Olava viděla naposledy, jako by odsouhlasila to, před čím ho původně varovala. Jedná se ale spíše o rezignaci, než o potvrzení předem určeného dění. Åsta se ani nezmiňuje o Starci nebo jiných osobách, na které má Olav narazit; jejím největším strachem je, že Olav podlehne cizím ženským svodům a nevrátí se k ní a synovi. Vzápětí ji ale zachraňuje myšlenka právě na Sigvalda, na to, že oba musí zůstat dále od nebezpečného města a že se o sebe musejí postarat sami. Tímto jako by se ještě více vzdálila prostoru pokleslého zasvěcení.

5.2.2.4.2. Mistr Popravčí jako bytost středu

Další postavou, která by mohla naplňovat charakteristiky bytosti středu, je Mistr Popravčí. Jak už jsme viděli v podkapitole o zasvětiteli, Mistr Popravčí je určitým převtělením Starce, čímž bychom ho mohli vnímat jako bytost středu-dvojníka. Hodrová o dvojníkovi píše, že: „podléhá jistým zákonům času a prostoru: zjevuje se jen v krizových okamžicích pokoušených adeptů – *in extremis* a *in articulo mortis* (...), setrvává na jednom místě pouze jistou, nikoli neomezenou dobu. (...)“⁶¹ V předchozí podkapitole jsme stejnou definici aplikovali na Åstu – ona se také zjevila adeptovi v krizové situaci, ale rozdíl je právě ve vnímání psychického rozpoložení adepta. Åsta k Olavovi přistupuje vnitřně, v jeho mysli, zatímco Mistr Popravčí se objevuje vně Olava, jako popisuje Hodrová: „v iniciační komnatě, blázinci, vězení, kryptě, na místě katastrofy (...)“⁶². I v tomto rysu bychom mohli vnímat rozdíl mezi případným zasvěcením a pokleslým zasvěcením.

Mistr Popravčí se zdá být typem bytosti středu tzv. dvojníka. U Hodrové nacházíme tuto charakteristiku: „Dvojník je bytostí z vnitřního prostoru, který je v románech s dvojníky, v románech černého zasvěcení, prostorem smrti. Předznamenává adeptův konec jako dvojník

⁵⁹ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 210.

⁶⁰ FOSSE, Jon. *Sny Olavovy*. 2015. s. 59.

⁶¹ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 210.

⁶² *Ibid.*, s. 210.

v německých legendách, zjevující se rytíři, jemuž hrozí smrt.⁶³ Stejnou situaci sledujeme i ve *Snech Olavových*, kdy za Olavem Mistr Popravčí přichází do cely, v níž se Olav připravuje na popravu. To nám připomíná proměnu Starce v Mistra Popravčího poté, co Olavovi předvede, jakým způsobem zemře: „Viděl jsi, Asle, řekne/ a zamžourá očima/ Říkal jsem si, že bys měl vědět, kdo jsem, kdo to ten Mistr Popravčí je, řekne“⁶⁴. Toto je zároveň první okamžik, kdy se Olav nepřímo setkává s Mistrem Popravčím, resp. kdy Stařec označí sama sebe jako Mistra Popravčího. Tato situace se zopakuje o chvíli později, po příchodu dvou mužů, kteří mají Olava odvést na popraviště, a Stařec řekne: „Teď přišel Mistr Popravčí.“⁶⁵ Dochází tedy k jakémusi potvrzení totožnosti a teprve poté se Olav vydává na cestu na Skálu, kde jej Mistr Popravčí pověsí, čímž dovrší svou úlohu pokleslého zasvětilce.

5.2.2.4.3. Splývání bytostí středu

V okamžiku, kdy se Mistr Popravčí vydává na cestu na Skálu s Olavem za zády, se v Olavově mysli opět objevuje Alida s malým Sigvaldem. Alida se tedy znovu ukazuje v krizové situaci, při níž se Olav jakožto adept začíná smířovat se smrtí – uvědomuje si, že Alidu ani syna už nikdy neuvidí a že bude připraven o život: „a Olav cítí, že mu je zima, a je mu teplo, a všechno je prázdné a zavře oči a jenom jde dál a slyší volání a křik a ryk a už nic není, teď už nebude nic jiného než vanutí, žádná radost, žádný smutek, teď už je jenom vanutí, vanutí, které je on, vanutí, které je Alida, pomyslí si“⁶⁶. Přejíždí tedy do určitého stavu, který mohli zapříčinit jak Mistr Popravčí, tak Alida. Olav se „mění“ v Asleho, vlastně se stává součástí jak nepokleslého, tak pokleslého zasvěcení, protože u něj dochází ke zlhostejnění vůči dané situaci. Hodrová ke komplexnosti trojúhelníku postav píše toto:

Konečné ztotožnění vrcholu trojúhelníku s jeho středem, adepta s bytostí středu, opakuje v rovině románu myšlenku mystiků všech dob od splývání duše s Bohem, o člověku-Bohu. Krajní mez tohoto názoru představuje Eckhartovo učení o jednotě všeho, o absolutním bytí. Tento názor vlastně znamená popření všeho vnějšího – existuje jediný, vnitřní prostor. Bůh je nekonečno, myšlení Boha je vlastně sebepoznáním adepta a zároveň poznáním nekonečna, myšlení a bytí splývají s pojmem Boha.⁶⁷

I takto bychom mohli vnímat Asleho stav těsně před smrtí. Sám sebe vnímá jako „vanutí“, stává se tedy součástí všeho – „Asle je vanutí, teď je vanutí a vane nad zářivě modrý fjord a Alida řekne spi, hošíčku, jen spi a vaň, jen žij, jen hraj, hošíčku, a dál vane nad zářivě

⁶³ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 211.

⁶⁴ FOSSE, Jon. *Sny Olavovy*. 2015. s. 65.

⁶⁵ *Ibid.*, s. 66.

⁶⁶ *Ibid.*, s. 67.

⁶⁷ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 213.

modrý fjord a výš a výš k modrému nebi⁶⁸ – a odpoutává se od pozemského života. Když se zaměříme na tento pocit, můžeme říci, že Asle pocituje splnutí s něčím nadpozemským, co jej ale zároveň nenaplnuje, kromě vnímání sebe sama jako vanutí cítí prázdnotu. Představa oddělených typů zasvěcení se nám tak překrývá a my nejsme schopni určit, o jaký typ se jedná.

5.2.3. Iniciační předměty

Na rozdíl od předchozího románu můžeme ve *Snech Olavových* najít i iniciační předměty, které nás provázejí téměř celým dějem. Nejsou ovšem vždy ve stejném počtu a především se liší jejich fyzická přítomnost. Mohli bychom je rozdělit do dvou skupin: na atributy skutečné a atributy zamýšlené. Na začátku příběhu se setkáváme s Olavovým záměrem koupit v Bjørgvinu prsteny pro sebe a Ástu, aby mohli částečně zlegalizovat své nesezdané soužití. Tyto atributy by jim mohly pomoci dojít k určité nápravě reputace a zajištění lepší budoucnosti. Ovšem Olavovi není umožněno (či spíše dovoleno) uskutečnit tento záměr, jeho plány změní Ásgaut. Do cesty se tak Olavovi staví další známka toho, že se přibližuje pokleslému zasvěcení, protože se koupí náramek zbaví všech peněz, zadluží se, navíc si náramek odnese téměř proti vůli Klenotníka a v závěru náramek místo Ásty získá Dívka. Právě tímto ziskem se Dívka připoutá k Olavovi a jako panna – jak už bylo řečeno – ho přibližuje pokleslému zasvěcení.

Hodrová píše o iniciačním předmětu toto: „je svými neobyčejnými vlastnostmi rozlišen mezi ostatními předměty. Je skrytý (...), uzavřený, hluboký (uvnitř se může nalézat další vnitřní prostor, další iniciační předmět).“⁶⁹ V tomto směru předměty charakteristiku splňují, protože prsteny vlastně skryté jsou, fungují v Olavově mysli jako představa cíle cesty do Bjørgvinu. Všechny tři pak jsou uzavřené (do kruhu), což samo o sobě navádí k tomu, abychom je vnímali jako prostor zasvěcení (viz předchozí kapitola). K otázce počtu iniciačních předmětů můžeme opět ukázat, co zmiňuje Hodrová: „Není-li [předmět] jediný, bývá počet iniciačních předmětů symbolický – dva nebo tři.“⁷⁰ Jak vidíme, i po této stránce prsteny a náramek splňují charakteristiku iniciačních předmětů. Další důležitou rolí – kterou jsme již nastínili – je i „příjemce“ iniciačního předmětu. U prstenů jsou příjemci Olav a Ásta, ovšem nikdy nedojde k realizaci. Složitější je pak určení příjemce iniciačního předmětu u náramku. Na první pohled bychom mohli říci, že se jedná o Dívku, která si náramek vyloženě navlékne na ruku. Zatímco náramek byl původně zamýšlen jako něco, čím Olav obdaruje Ástu, mění se

⁶⁸ FOSSE, Jon. *Sny Olavovy*. 2015. s. 68–69.

⁶⁹ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 245.

⁷⁰ *Ibid.*, s. 245.

Dívčíným přivlastněním v předmět, který Olava připoutává k Dívce. Kruh zasvěcení se tak uzavírá a iniciační předmět plní svou funkci.

Vlastnění náramku ovšem můžeme interpretovat ještě jedním způsobem. Předtím jsme určili, že zasvětitelům může být Klenotník. V tom případě by iniciační předmět splnil svoji funkci už v klenotnictví, kdy jej Olav kupuje. Hodrová říká, že „[z]ískáním předmětu nabývá adept jeho neobyčejných vlastností – nestárne nebo se dokonce stává nesmrtelným, neviditelným, bohatým, vědoucím; je spasen, pokud předmět přináší spásu, zahuben, pokud je předmět zkázonosný.“⁷¹ Můžeme se tedy přiklonit k variantě druhé, při níž dochází k adeptově záhubě, a označit náramek jako iniciační předmět pokleslého zasvěcení. Náramek ovšem ze scény splněním své role nemizí, setkáme se s ním ještě jednou, a to v posledním analyzovaném románu *Na sklonku dne*.

5.2.4. Prostor a čas zasvěcení

Co se týče prostoru a času zasvěcení, některé skutečnosti jsme už zmínili v předchozích podkapitolách. Román ukazuje několik možností, jak vnímat jednotlivé prostory, s nimiž se setkáváme v rámci jednoho většího iniciačního prostoru.

5.2.4.1. Typy prostoru zasvěcení

S jednotlivými typy jsme se už seznámili v předchozí kapitole, analýze *Mámení*. Především je nutné rozdělení na vnitřní a vnější, a to jak u prostoru, tak u času. Vnější prostor je ten, z něhož se adept dostává do prostoru vnitřního, tj. do prostoru zasvěcení. Při čtení *Snu Olavových* získáváme dojem, že Olav neustále tyto typy prostoru zasvěcení střídá. Pokud bychom zachovali představu celého města jako vnitřního prostoru zasvěcení, dobrali bychom se stejného výsledku jako u *Mámení*, tj. že celý Bjørgvin je tímto prostorem, spíše pokleslého zasvěcení. Ať už se zaměříme na Šenkovnu, klenotnictví, Šatlavu nebo Skálu, všechna tato místa ohraničují jeden velký prostor zasvěcení. Každé z míst ovšem vykazuje, že je prostorem zasvěcení jen do určité míry.

5.2.4.2. Hranice prostoru zasvěcení

5.2.4.2.1. Šenkovna a klenotnictví

Nejprve budeme zkoumat první dvě místa, která do určité míry splňují charakteristiky prostoru zasvěcení – Šenkovnu a klenotnictví. Šenkovna se na rozdíl od zbylých míst prostoru zasvěcení v příběhu objevuje opakovaně. Olav se v ní setkává se Starcem a s Åsgautem, u nichž jsme určili, že jsou buď sami zasvětiteli (Starzec), nebo jejich pomocníky (či spíše

⁷¹ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 245.

pomocníkem – Åsgaut). K žádnému konkrétnímu zasvěcení v ní ovšem nedochází, plní zřejmě funkci místa setkání se zasvětitel. Ze Šenkovny potom vede cesta do klenotnictví, které už více splňuje charakteristiky místa zasvěcení. Rozdíl mezi vnějším a vnitřním prostorem popisuje Hodrová takto: „Všechno vnější je blízké, dosažitelné, přístupné, otevřené, zatímco všechno, co souvisí se zasvěcením, je vzdálené, těžce dosažitelné nebo nedosažitelné, nepřístupné, uzavřené, na *druhé straně*, na protilehlém břehu.“⁷² Stejně tak cesta ke klenotnictví není jednoduchá, sám Åsgaut říká, že kráček nelze nalézt snadno, bez jeho pomoci by Olav obchod nenašel. Navíc je nutná přítomnost samotného Klenotníka (jako zasvětitel), aby vůbec bylo vidět dovnitř: „Když tu Klenotník není, tak je všechno zakryté těžkými okenicemi“⁷³. Co se týče dostupnosti prostoru zasvěcení, Åsgaut ji několikrát označí za náročnou, viz s. 35. Jakmile se ke klenotnictví ovšem přiblíží Olav a Åsgaut jakožto adepti, mohou do něj vstoupit bez obtíží, prostor je přijímá.

5.2.4.2.2. Šatlava a Skála

Nejvýrazněji prolínání vnějšího a vnitřního prostoru pozorujeme u posledních dvou zmíněných míst – v Šatlavě a na Skále, kde se více naplňují charakteristiky přechodu mezi těmito typy prostoru, přesněji řečeno mezi typy tzv. lesa a zámku. Na Olavův pobyt v Šatlavě můžeme dobře aplikovat tuto charakteristiku Hodrové: „Adept tráví neklidnou noc v iniciační komnatě, která je už prostorem dvojznačným – patří k lesu, neboť v ní adept prožívá symbolickou smrt, ale zároveň patří k zámku, protože se mu tam dostává určitého iniciačního poznání v podobě snu, zjevení.“⁷⁴ Pokud bychom situaci chtěli odrážet úplně přesně, museli bychom ovšem postupovat opačně, tj. Olavovi se nejprve zjeví Alida se Sigvaldem, zdá se mu o nich, a teprve poté se objeví Stařec/Mistr Popravčí a zpravuje ho o způsobu smrti. V tomto případě by šlo nejprve o zasvěcení nepokleslé a poté o pokleslé, protože tím adept propadá smrti, kterou se nepřibližuje splynutí s Bohem, skrze ni dochází pouze k adeptově zkáze. Zajímavé je také propojení s tzv. zakukleností vnitřního prostoru. Podle Hodrové si zasvěcenci při vstupu do vnitřního prostoru nasazují masku⁷⁵, což by odpovídalo Starcovu chování, které mělo Olavovi ukázat způsob smrti – pokleslého zasvěcení.

Cestou na Skálu vidíme neustálé prolínání vnitřního a vnějšího prostoru, zejména u Starcových slov o vykonání spravedlnosti a s tím spojeným zacházením s Olavem, což se děje spíše ve vnějším prostoru. Ve vnitřním prostoru nepokleslého zasvěcení se pak odehrává

⁷² HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 234.

⁷³ FOSSE, Jon. *Sny Olavovy*. 2015. s. 35.

⁷⁴ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 216.

⁷⁵ podle HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 235.

Asleho upoutání se na Alidu a Sigvalda a na ztotožnění s pocitem sebe sama jako s vanutím. Na takový stav myslí bychom mohli aplikovat to, co Hodrová charakterizuje jako dočasnost a pomyslnost: „Prostor zasvěcení je pouze pomyslný – existuje ve vzpomínce, snu, vidění, představě, tedy v čase neskutečném nebo spíše jinak skutečném.“⁷⁶ Mohli bychom tedy říci, že Olav/Asle se vrací do prostoru zasvěcení formou vzpomínky, či spíše představy Alidy a Sigvalda, což pro něho bylo nejlepším tajemstvím, jakého mohl dosáhnout nepokleslým zasvěcením.

Na Skále se mu ovšem nezjevuje pouze Alida a Sigvald, vidí před sebou i Dívku, Klenotníka a Stařenu, kteří se k němu také vracejí jakožto součásti posledních okamžiků jeho života. Opět zde dochází k prolínání vnějšího a vnitřního prostoru – dokud Olav myslí na Alidu a Sigvalda, sám sebe vnímá jako Asleho. Než ale uvidí v davu osoby známé z Bjørgvinu, bere na sebe jméno Olav, aby tak mohl spolu s těmito osobami patřit do prostoru zasvěcení, tj. celého města. Skála sama tedy naplňuje charakteristiku vnitřního prostoru nejvíce, zejména v situaci tzv. na pokraji zkázy. Tu Hodrová popisuje takto: „Onen stav na pokraji je vystižen i polohou hrůzostrašného zámku – zámku-orlího hnízda, vévodícího krajině ze skalnatého vrchu a vnucujícího myšlenku propasti, do níž se hrozí zřítit.“⁷⁷ Popraviště na Skále je tak vlastně archetypem zámku, v němž k zasvěcení dochází adeptovou smrtí. Typ tohoto zasvěcení stále nejsme schopni úplně určit.

5.2.4.3. Typy času zasvěcení

Čas zasvěcení vždy souvisí i s prostorem zasvěcení, často se úplně překrývají. Jak už jsme ukazovali dříve, i čas Hodrová dělí na vnější a vnitřní, tj. vnější je mimo prostor zasvěcení, vnitřní značí prostor zasvěcení. O času zasvěcení jsme se zmínili už v podkapitole o hledání zasvětitelů, kdy jsme viděli, že Stařec/Mistr Popravčí vyřkne větu o nastalém času a hodině, čímž označuje dobu zasvěcení. Pokud se na tuto větu podíváme pozorněji, můžeme v textu opět vnímat aluzi – v tomto případě na Bibli, konkrétně na knihu Kazatel, 3. kapitolu, verše 2–9:

Čas rodit
a čas umírat;
čas sázet a čas zasazené vytrhávat.
Čas zabíjet
a čas uzdravovat;
čas ničit a čas stavět.
Čas plakat

⁷⁶ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 241.

⁷⁷ *Ibid.*, s. 241.

a čas se smát;
čas naříkat
a čas tančit.
Čas házet kameny
a čas je sbírat;
čas objímat
a čas odříkat se objímání.
Čas hledat
a čas ztrácet;
čas uchovávat
a čas odhazovat.
Čas trhat
a čas sešívát;
čas mlčet
a čas hovořit.
Čas milovat
a čas nenávidět;
čas k válce
a čas k míru.⁷⁸

Nacházíme se tedy na jakési hranici času naznačující nutnost změny. Starcova slova můžeme vnímat jako dovršení jeho předcházejících předpovědí – že přijde Zákon a Mistr Popravčí vykoná spravedlnost. Teď nastal čas zasvěcení, v němž má Olav zemřít. V Bibli mají tato slova působit útěšlivě, vedou člověka k uvědomění si radosti ze života a vědomí Božího záměru jako jistoty, která je dále vyjádřena slovy (v téže kapitole, verše 15–16): „Co je, již bylo,/ co bude, již je./ Bůh vyhledává pronásledovaného.“⁷⁹ Tato slova evokují charakteristiku času zasvěcení: „Čas zasvěcení je mytický, vratný, opisuje stejně jako adeptova cesta kruh, kruh pohybující se v prostoru a proměňující svůj poloměr, tedy spirálu. (...) Spirála je modelem struktury každého vývoje, každého pohybu k zasvěcení.“⁸⁰ Ovšem v románu Olav tato slova neslyší, ta skutečně vyslovená ho mají připravit k cestě na smrt. Zároveň – pokud zasadíme Starcova slova do celkového kontextu – vnímáme jejich ironický podtón. Při rozšířené četbě dané kapitoly z Kazatele (verše 16–18) bychom viděli, že Olav je připraven ještě o něco: „Rozhlížím se dále pod sluncem:/ na místě práva je zločin,/ na místě spravedlivého je zločinec;/ a říkám si v srdci: spravedlivého i zločince bude soudit Bůh, protože je zde čas pro všechny věci a pro každý čin.“⁸¹ V případě, že by Stařec tato slova použil, nabídl by tak Olavovi možnost odpuštění, protože Bůh jako soudce by se mohl

⁷⁸ *Jeruzalémská Bible*. Překlad František X. a Dagmar Halasovi. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, s.r.o., 2009. s. 1119. ISBN 978-80-7195-289-3.

⁷⁹ *Ibid.*, s. 1119.

⁸⁰ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 230.

⁸¹ *Jeruzalémská Bible*. 2009. s. 1119–1120.

smilovat a vnímat jeho zločiny jako nutnost, resp. jako činy zoufalého člověka. Olav ale tuto možnost nemá, myšlenka na spásu ho nenapadne.

5.2.4.4. Vnitřní čas zasvěcení

V rámci vnitřního času zasvěcení rozlišujeme také několik jeho typů. Každý z nich můžeme alespoň částečně aplikovat na *Sny Olavovy*. Za nejdůležitější charakteristiku můžeme považovat tuto: „Iniciační čas je odlišen od světského času, počítá se od jiného data, od jiné události, vytváří si svou vlastní éru.“⁸² Čas Olavova zasvěcení se odvíjí od zločinů, které spáchal, a ohraničují jej bytosti trojúhelníku postav, právě spolu s prostorem a časem zasvěcení. Vnitřní čas ovlivňuje trvání vnitřního prostoru, v jejich spolupůsobení vidíme vznikající tajemství zasvěcení (Hodrová píše, že tajemství „je výplodem tohoto prostoru a času a dozrává v něm jako záhubný-oživující plod.“⁸³). Samo tajemství má ještě svůj vlastní čas, který přesahuje prostor zasvěcení a trvá nezávisle na něm. Tento fakt souvisí s rozdělením časů na nevratný a vratný, kde nevratný spojujeme s vnějším časem a vratný s vnitřním – ten „nekráčí jen k budoucnosti, do níž někdy přeskakuje, ale vrací se i zpět, jde pozpátku k minulosti, je reverzibilní, (...).“⁸⁴ Znovu, stejně jako v *Mámení*, se Asle/Olav vrací do okamžiků štěstí a blízkosti, které zažíval s Alidou a Sigvaldem a jež mu pomáhají oprostít se od blížící se smrti. Hodrová také zmiňuje adepta jako toho, kdo „žije svými minulými podobami“⁸⁵, což vidíme i u Olava v situaci, kterou jsme popisovali výše – kdy sám sebe vnímal jako Asleho a kdy jako Olava.

Zvláštní kategorií je potom tzv. romantický čas. Ten Hodrová charakterizuje takto:

Romantický čas je čas pomíjivý, čas záhubný, čas proměny. (...) Je bez hranic stejně jako prostor a vzbuzuje stejnou závrať a úzkost, jež se někdy vtělují do podoby dvojníka. Romantická duše strádá iniciační touhou po životě věčném. Adept se často marně pokouší vzkřísit minulý čas, čas mýtu je totiž nenávratně ztracen jako adept sám.⁸⁶

Můžeme říci, že Olav/Asle jakožto adept se pokouší vzkřísit minulost vzpomínkami, utíká se k ní, ale nevíme, zda současně touží po věčném životě. Spíše zažívá onen pocit lhostejnosti – tolikrát zmiňované vanutí, které vrcholí v představě Alidy jako matky malého Sigvalda, ale i samotného Asleho: „a Alida řekne spi, hošíčku, jen spi a vaň, jen žij, jen hraj, hošíčku“⁸⁷. Alidin hlas Aslemu připomíná jak jeho milou, tak housle, což patřilo k jeho jediným radostem

⁸² HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 224.

⁸³ Ibid., s. 225.

⁸⁴ Ibid., s. 226.

⁸⁵ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 226.

⁸⁶ Ibid., s. 227 – 228.

⁸⁷ FOSSE, Jon. *Sny Olavovy*. 2015. s. 68 – 6

a především k době, kdy za sebou neměl své zločiny. Otázkou tedy zůstává, co pro Asleho mohlo znamenat „život věčný“, jestli se nejedná o setrvání v právě těchto okamžicích.

Hodrová také zmiňuje propojení mezi adeptovým jménem a jeho působením v čase. Čtení této charakteristiky – „[j]méno adepto (…), ba i jeho zbroj (…) mají svůj počátek, svůj mytický původ.“⁸⁸ – nás opět může odkázat ke svatému Olavovi. Zajímavá je potom návaznost na práci romanopisce, který se „[jméno] často pokouší vyložit a hypotetické etymologie bývají součástí zasvěcení“⁸⁹. Tímto se opět vracíme k otázce výběru jmen hlavních postav, potažmo k tomu, jak se jména mění v průběhu celého vyprávění. Otázkou zůstává, v jaké míře Jon Fosse poodkryvá význam vybraných jmen a na kolik s ním dále pracuje. Zda je pro jeho vyprávění důležitá podobnost nebo rozdílnost shodných aspektů. Rozhodně můžeme říci, že se striktně nedrží toho, jaké charakteristiky s sebou nesou jména, jež dává svým postavám. Spíš nechává na čtenáři, jak si s textem poradí a jak bude všechny postavy vnímat. Anna Fosse ve svém doslovu ke slovenskému vydání všech románů *Trilógii* označuje celou Fosseho tvorbu jako archetypální, „hoci typológia postav a časopriestorových súradníc, v ktorých sú deje a postavy jeho próz umiestené, sa prirodzenou dynamikou s rokmi menila.“⁹⁰ Zatím poslední fázi tohoto vývoje můžeme pozorovat právě na třech analyzovaných románech. U románu *Sny Olavovy* jsme viděli, jak se i v průběhu jednoho poměrně krátkého díla může měnit právě typologie postav a že žádná postava není schematická. I Fosseho práce s časem a prostorem je proměnlivá a vede tak k různým interpretacím, ač nemusí vykračovat z rámce vyprávění.

5.2.5. Shrnutí

Tato analýza ukázala, že *Sny Olavovy* v mnohém splňují charakteristiky románu zasvěcení. Ne vždy se ale dané charakteristiky naplňují. Za adepta jsme určili Asleho/Olava, za zasvětitel Starce/Mistra Popravčího, pannu Dívku a bytost středu opět Starce a Mistra Popravčího, přičemž každý má jinou roli – jeden zasvětitel nepokleslého a druhý pokleslého. Prostor i čas románu se s teorií shodoval, zvláště pak místa Šatlavy a Skály a s tím spojený čas – pevně určený a ohraničený. Na rozdíl od prvního analyzovaného románu se v tomto díle objevují i iniciační předměty, prsteny a náramek, který splnil svoji funkci při pokleslém zasvěcení. Celkově se tedy přikláníme k možnosti vnímat *Sny Olavovy* buď jako román pokleslého zasvěcení, nebo žádného.

⁸⁸ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 229.

⁸⁹ *Ibid.*, s. 229.

⁹⁰ FOSSE, Jon. *Trilógia*. Překlad Anna Fosse. Levoča: Modrý Peter, 2014, s. 170. ISBN 978-80-89545-33-9.

6. *Na sklonku dne* jako román zasvěcení

Jako poslední analyzovaný Fosseho román přichází na řadu závěrečný díl volné trilogie *Na sklonku dne*. V Norsku vyšel samostatně poprvé roku 2014 pod názvem *Kveldsvævd*, téhož roku se pak na knižním trhu objevil také jako součást tzv. *Trilogie*, spolu s *Mámením* a *Sny Olavovými*. Česky vyšel roku 2016 a přeložil jej opět Ondřej Vimr.

6.1. Obsah románu *Na sklonku dne*

V úvodu románu se setkáváme s Ales, která sedí doma v kuchyni a říká si, že zestárla a že ji někdo odněkud sleduje. Brzo poté uvidí svoji matku Alidu, starou a pomalou, ačkoli ji tak sama nikdy nezažila. Sedí spolu u stolu, Ales se začne vybavovat dětství, vzpomíná si například na mladší Sestřičku, která zemřela v dětském věku. Do těchto vzpomínek se jí mísí myšlenky na nevlastního bratra Sigvalda. Ten od nich kdysi odešel, nevěděla, co potom dělal, uměl jen hrát na housle. Pak se jí vybaví Sigvaldův otec Asle, diví se, že ho pověsili („no čeho dřív lidé byli schopní, někoho pověsit na šibenici, co to bylo za lidi“⁹¹). Alida si po Asleho smrti vzala Åsleika (říkalo se mu Viken podle zátoky, v níž bydlel), což byl Alesin otec. Ales chtěla slyšet o Aslem, ale Alida jí nikdy nechtěla nic říct, tématu se vyhýbala. Ona se o něm něco dozvěděla od ostatních lidí – mj. to, že vraždil a Alidu přivedl do jiného stavu násilím. Ales tomu ale nechtěla věřit, nedovedla si představit Alidu jako někoho, kdo by byl schopný žít s vrahem. Ales stále fascinuje přítomnost matky, má na ni několik otázek, které nestihla položit před Alidinou smrtí. Například ji zajímá, jestli se Alida opravdu vrhla do moře. Ales si připadá hloupě, že je v jedné místnosti s mrtvou matkou a odchází jinam. Od tohoto okamžiku je příběh vyprávěn z Alidina pohledu, sama se diví, jak její dcera zestárla, začne se jí vybavovat dceřin život. Měla šest dětí, z nichž podle všeho vyrostli slušní lidé, to Alidu těší. Pak Alida uvidí Åsleika, také už zestárl. Vzpomíná na moment, kdy ji Åsleik zachránil, když v Bjørgvinu s malým Sigvaldem bezúspěšně hledala Asleho. Åsleik je našel na Nábřeží, připomněl se jí jako někdo, koho by měla znát z Dylgji. Alida si ho posléze vybavila jako jednoho z dospělých muzikantů, které si pamatovala z dětství.

Åsleik oba zavede do Hostince, kde se Alida bude moct najíst. Alida je vůní jídla úplně omámená, dlouho hladověla. Oba si vychutnávají jídlo, především tedy Alida, která se nejdřív nesoustředí na nic jiného. Poté ale začne přemýšlet, jak za jídlo zaplatí, protože nemá vůbec nic. Nakonec se Åsleikovi přizná, ten odvětlí, že jako muž má peníze a jí, své krajance, oběd zaplatí. Také jí nabídne svezení na lodi do Dylgji – to si ale Alida nedokáže představit, neví,

⁹¹ FOSSE, Jon. *Na sklonku dne*. Překlad Ondřej Vimr. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2016. s. 9. ISBN 978-80-87855-61-4.

ke komu by tam šla. Poté se od Åsleika dozvídá, že její matka zemřela, nejprve se cítí smutně, ale posléze ji napadne, že by se tím pádem mohla domů klidně vrátit. Alida znovu myslí na to, kam zmizel Asle, vzpomene si na své obavy o něj, když se spolu viděli naposled. Vybavuje se jí také opětovné bloudění Bjørgvinem – zároveň s tím usíná. Probouzí ji Åsleik s nabídkou, aby přespala u něj na lodi. Vydají se spolu tedy k Nábřeží, kde Alida spatří na zemi zlatomodrý náramek. Je jím ohromená, po chvíli ji napadne, že se jedná o dárek od Asleho. Vzápětí si uvědomí, že Asleho už nikdy neuvidí. Do toho vstoupí Åsleik a ukazuje Alidě Skálu, na níž pověsili „jednoho kluka z Dylgji“⁹², sám to viděl. Pak mluví o všech zločinech, které byly Aslemu přiřknuty. Alida se spolu s Åsleikem dostane na jeho loď, na okamžik má pocit, že vidí Asleho u kormidla, Åsleik potom začne mluvit o její nevině, ve kterou on sice věří, ale lidé by nemuseli, proto pro ni bude dobré, pokud s ním z města odjede. Alida je opět velmi unavená, myslí na Asleho, jako by usínala vedle něj. Po probuzení znovu nemůže uvěřit Asleho smrti, zachraňuje ji nutnost postarat se o Sigvalda. Alida neví, co bude po přistání v Dylgje dělat, Åsleik jí navrhuje, aby u něj pracovala jako děvečka. Alida se snaží si vybavit Asleho a získává od něj souhlas k tomu, co jí bylo navrhuto.

Když se chystají přistát, zkouší Åsleik, jestli by Alida uřídila loď. Při přebírání kormidla si všimne Alidina náramku a mluví o dívce, kterou potkal předešlý den v Bjørgvinu – ztratila právě takový náramek. Pak spolu přistávají, Åsleik se chvíli zlobí, protože se Alidě u kormidla příliš nedaří, nakonec je ale s výsledkem spokojený a všichni vystupují z lodi. Alida uklidňuje Sigvalda, do toho se jí opět připlétá Asle. V Åsleikově domě pak Alida usíná, vzpomíná na to, jak se Asle v Bjørgvinu vloupal do domu, v němž nějakou dobu bydleli. Po probuzení si k ní přiléhá Åsleik, najednou se vzpomínky odvíjejí v rychlejší běhu. Narození Ales a Sestřičky, potom je příběh opět nahlížen z Alesina pohledu. Vidí matku, Sigvalda a sebe, jak jdou naproti Åsleikovi, který přivezl Sigvaldovi housle. Ales vzpomíná na to, co se o jejím bratru říkalo, například jaké se mu narodily děti. Znovu pozoruje svou matku, pak se za ní vydá ven. Nakonec – stejně jako ona – dojde až k moři a vstoupí do něj.

6.2. Analýza románu *Na sklonku dne*

Podobně jako u přechodí analýzy se i zde můžeme setkat s intertextualitou. Fosse přirozeně pracuje především se dvěma pretexty – *Mámením* a *Sny Olavovými*. Čtením třetího románu se příběh Asleho a Alidy dovršuje a spolu s tím vyvstává otázka, zda i tento román splňuje charakteristiky románu zasvěcení.

⁹² FOSSE, Jon. *Na sklonku dne*. 2016. s. 26.

6.2.1. Jména postav

Román *Na sklonku dne* je v mnohém odlišný od předchozího románu *Sny Olavovy* a spíše se navrácí k *Mámení*. Na rozdíl od *Snů Olavových* se děj knihy odehrává i mimo Bjørgvin a zřejmě z tohoto důvodu se v románu neobjevuje mnoho postav s alegorickým jménem. Jedinou výjimku tvoří Sestřička, dcera Alidy a Åsleika, u níž bychom mohli říct, že skutečné jméno nemá kvůli své brzké smrti a praktickým nezasahováním do děje (navíc se nepodobá ani jednomu z rodičů, má podle popisu Ales zlaté vlasy a Alida i Åsleik je mají černé). Budeme tedy zkoumat jména především třech hlavních postav: Alidy, Åsleika a Ales.

6.2.1.1. Alida

Alidino jméno jsme zkoumali již v *Mámení*. Nezaměřili jsme se ovšem na původ tohoto jména, spíše jsme kladli důraz na počáteční písmeno, které nás navádělo k vnímání Alidy jako adeptky zasvěcení. Podobně můžeme Alidu vnímat i zde, také proto, že už se nemusí skrývat za jméno Åsta, a stává se tak možnou adeptkou zasvěcení. Pokud se tedy podíváme na původ jména Alida, zjistíme, že podle Store norske leksikon se jedná o nizozemskou variantu jména Adelheid. Tato forma se objevovala na jihovýchodním pobřeží Norska (což geograficky odpovídá tomu, odkud se tam dostala) a také v Bergenu 18. a 19. století.⁹³ Opět tedy narážíme na to, jak Fosse pracuje se jmény. Vybral své hlavní postavě takové, které je typické pro oblast jím určenou a dotváří tak důvěryhodnost prostředí, v němž se postava pohybuje. Navíc tak čtenáři pomáhá – alespoň přibližně – určit dobu, v níž se příběh odehrává. Alida se také s nabytím svého pravého jména vrací i se Sigvaldem domů do Dylgji, resp. do zátoky Vika, kde má žít s Åsleikem. Zajímavě působí, že zatímco jména Asleho a Ales se ve Fosseho románech objevují opakovaně, s Alidou se setkáme pouze v *Mámení*, *Snech Olavových* a *Na sklonku dne*. Tuto skutečnost můžeme opět propojit s faktem o původu jména.

6.2.1.2. Åsleik

Další postavou, jejíž jméno budeme analyzovat, je Åsleik. Toto staronorské jméno nám na první pohled může připomínat Åsgauta ze *Snů Olavových*, protože mají stejná počáteční písmena *ås*, což samostatně stojící znamená v norštině kopec, pahorek nebo také bůh. Zaleží na každém čtenáři, k čemu se přikloní. Zůstaneme-li u prvních dvou významů, vnímáme opět určitou schematičnost – část jména v sobě zrcadlí typický prvek norské přírody. Zaměříme-li se na druhý možný význam, vysledujeme propojení s charakteristikou obou postav z pohledu románu zasvěcení. Åsgauta jsme označili buď za adepta, nebo za zasvětitel; Åsleika budeme vnímat také jako zasvětitel. Hodrová říká, že „[z]asvětitel je bytost nalézající se na hranici

⁹³ Podle KRUKEN, Kristoffer. Store norske leksikon. *Alida* [online]. 2009 [cit. 2017-04-19]. Dostupné z: <https://snl.no/Alida>.

nejen dvou světů (...), ale i na hranici dvou časů.“⁹⁴ Dva světy jsou právě světy božské a světské. Jelikož jsme si jméno rozdělili na dvě jednotky, vidíme, jak se obě doplňují. Zaměříme-li se na druhou část slova, všimneme si, že v nynorsk (v němž jsou romány v originálu napsány) znamená *leik* hru. *Åsleik* skutečně v některých momentech působí, jako by s Alidou hrál hru – nesdělí jí přímo, kdo zabil její matku, ani koho viděl viset na Skále, stále zkouší, jestli mu Alida uvěří a přistoupí na tuto hru. *Åsleika* pak jeho jméno charakterizuje jako svého druhu zlomyslného boha.

Zajímavý je ovšem ještě jeden fakt týkající se *Åsleikova* jména. Jak se dovídáme z Alidiných úvah, *Åsleik* může být asi o pětadvacet let starší než ona. Mohl by tak být i jejím otcem. Další paralela s rolí otce je vysledovatelná právě na jméně – *Åsleik* se foneticky i ortograficky podobá jménu *Aslak*, tzn. jménu Alidina otce. Pravděpodobně také z tohoto důvodu se Alida nakonec k *Åsleikovi* přidá a stane se jeho družkou. Pokud by vztahem svých jmen kopírovali linku příbuzenského vztahu dcera-otec, mohli by pak v románu zasvěcení splňovat spíše charakteristiky panny a zasvětila, resp. bytosti středu. Alida by tak hrála stejnou roli zpívající panny, jako jsme viděli u *Dívky* v analýze *Snů Olavových*. Tuto možnost budeme zkoumat ještě později v podkapitole o trojúhelníku postav.

6.2.1.3. Ales

Do třetice budeme analyzovat jméno Alidiny a *Åsleikovy* dcery *Ales*. Už při prvním pohledu na jméno nás může napadnout souvislost se jménem *Asleho*, který sice není *Alesiným* otcem, ale mezi ním a *Ales* je přesto určitý vztah. Všimáme si, že Alida měla s *Åsleikem* dvě děti a to pouze dcery. První pojmenovali *Ales*, o druhé se v románu mluví jako o *Sestřičce*. *Ales* nedostala jméno po své babičce (*Herdis*), jak by si žádala tradice, ale zdá se, že Alida chtěla vzpomínku na *Asleho* „vtělit“ právě do své dcery.⁹⁵ Navíc postavy se jménem *Asle* a *Ales* se společně nevyskytují pouze v tomto Fosseho díle, ale i v románu *Det er Ales* (2004), kde se – jakoby zrcadlově obráceně – utopí *Asle* a kde praprababička *Ales* před utonutím zachrání svého syna *Kristoffera*, ale už ne sedmiletého vnuka, taktéž *Asleho*. *Ales* v *Na sklonku dne* může tuto postavu také trochu připomínat, protože sama měla šest dětí, ovšem nakonec spáchala sebevraždu stejně jako Alida. V případě námi analyzovaných románů tak vidíme smrt všech hlavních postav začínajících na písmeno A. Pokud budeme tento fakt vnímat optikou románu zasvěcení, mohli bychom jak *Asleho*, tak i Alidu a *Ales* označit za adepty, stále ovšem nevíme, jakého typu zasvěcení.

⁹⁴ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 192.

⁹⁵ Existuje ještě možnost, že *Ales* se jmenovala *Åsleikova* matka, to se ovšem můžeme pouze dohadovat, protože když o ní *Åsleik* mluví, vždy používá výraz „matka“.

6.2.2. Trojúhelník postav

V předchozí podkapitole jsme naznačili, komu bude v rámci trojúhelníku postav věnována pozornost – jedná se o Alidu, Åsleika, Ales a Asleho. Navíc přidáme Sigvalda, který sice není hlavní postavou, ale do románu také svým způsobem vstupuje.

6.2.2.1. Adept

Na rozdíl od adepta v *Mámení* a *Snech Olavových* se zde poprvé nesetkáváme s Aslem jakožto adeptem zasvěcení. Asle ovšem trojúhelník postav neopouští, jenom se stává jinou jeho součástí, jak budeme zkoumat později. Pozornost tedy můžeme přesunout na další možnosti toho, kdo by mohl být v románu *Na sklonku dne* adeptem.

6.2.2.1.1. Alida jako adeptka

Už při rozboru jmen jsme uvedli, že adeptkou zasvěcení může být Alida. Na začátku románu se s ní nesetkáváme, stane se tak až prostřednictvím její dcery Ales, které se matka zjevuje jako stařena, ač ji takovou nikdy sama nepoznala. Teprve když si Alida všimne, jak i její dcera zestárla, změní se úhel pohledu vyprávění a Alida se stává hlavní postavou románu. Poté, co Asle zmizel, ho začala v Bjørgvinu hledat. Čtenářům, kteří znají texty *Mámení* a *Sny Olavovy*, se tak snadno vybaví podobná situace právě v *Mámení*, kde Alida bloudila spolu s Aslem po Bjørgvinu, aby našli místo vhodné k porodu syna Sigvalda. Alida se tak vrací do města zasvěcení, protože nyní má být zasvěcena ona. Potkává Åsleika, který čtenáři svou fyziognomií může připomínat postavu Muže z *Mámení* a tudíž zasvětitel. Pokud by tedy Åsleik byl v tomto románu zasvětitel, uvedl by Alidu do tajemství, které jí o svých činech nesvěřil Asle. Alida se pod vlivem Åsleikova chování nakonec rozhodne sloužit u něj a žít s ním, nechá se zasvětit do života, jaký si neplánovala, ale jakým bude schopna zajistit Sigvaldovi a sobě slušný život. V tomto případě bychom mohli říct, že se jednalo o nepokleslé zasvěcení, protože Alidě umožnilo zbavit se stigmatu svobodné matky a také rizika pronásledování za spoluvinu na Asleho zločinech. Druhý zmiňovaný fakt ovšem stojí za pozornost.

Než Alida potká Åsleika, vůbec si nepřipouští, že by ji někdo hledal kvůli její spoluvině. Myšlenky na to, co Asle nejspíš udělal s majitelem Boudy a s její matkou Herdis, než utekli z Dylgji, a jak skončil život Slečny Báby, Alida úplně vytěsnila. Erling Aadland píše, že Alida na jednu stranu působí jako nevědoucí a věrně následující žena, na stranu druhou ale text naznačuje, že Alida ví víc.⁹⁶ Plně se myšlenka spoluviny objevuje právě s příchodem Åsleika.

⁹⁶ Podle AADLAND, Erling. *I livet og i døden, mordballaden om Asle og Alida*. In Heming GUJORD og Per Arne MICHELSEN, *Norsk litterær årbok*. 2016. s. 81.

On sám tvrdí, že Alidu nepodezírá, ale ona si je této varianty od té doby plně vědomá. Její následné jednání tedy můžeme chápat tak, že se rozhodla pro Āsleika ze strachu, aby ji sám neudal. Pocitu spoluviny se ale Alida nezbavila celý život a proto spáchala sebevraždu. Podle Aadlanda jsou právě sebevraždy Alidy a Ales určitým trestem, stejně jako smrt Asleho. Mohli bychom tedy dojít k závěru, že Alida dosáhla jako adeptka pokleslého zasvěcení. Vnímat Alidu v roli adeptky ovšem není úplně jednoduché, žena totiž obvykle adeptkou nebývá. Alespoň Hodrová o adeptkách nemluví, vždy se jedná o jedince mužského pohlaví. Samo o sobě to však neznamená, že by Alida nemohla být vnímána jako adeptka, spíše to otvírá další možnosti ke čtení její postavy, jak budeme zkoumat později.

6.2.2.1.2. Ales jako adeptka

Alidou tedy náš výčet adeptů nekončí. Není jedinou ženou, která by mohla být adeptkou zasvěcení, stejně můžeme vnímat i Ales. Obě se liší především tím, kdo je zasvěcuje. Zatímco Alidu s velkou pravděpodobností zasvěcuje Āsleik, pro Ales je naopak zasvětitel její matka. Způsobem své vlastní smrti jako by dceři ukazovala, aby ji následovala. My ale přesně neznáme Alidiny pohnutky k sebevraždě, jen tušíme, že se jedná o určitou potřebu trestu za spoluvinu na Asleho zločinech, nebo také o smutek a touhu po posmrtném shledání s Aslem. Ales v myšlenkách tíhne k tomu, dozvědět se o Aslem více, než co zná jen z doslechu, chce slyšet vzpomínky vlastní matky. Také ji přirozeně zajímá, kdo byl otcem Sigvalda, jejího staršího bratra, kterého svým způsobem ztratila, stejně jako mladší Sestřičku. Ales tudíž může být adeptkou zasvěcení do Asleho zločinů, resp. do již zmiňované Alidiny spoluviny na nich. Tím, že by ji matka zasvětila do tohoto tajemství, by na sebe Ales převzala tíhu matčina hříchu, což by mohlo vyvolat nutnost být sám sobě soudcem a vzít si život. Ales si to ovšem zpočátku nechce připustit, když slyší o vraždách, které Asle spáchal: „ale to nemůže být pravda, s takovým člověkem by její máma nikdy nemohla žít, s takovým nečlověkem, nikdy v životě, to zkrátka není možné, na to znala mámu Alidu dost dobře, ta by s takovým vrahem nikdy žít nemohla“⁹⁷. V románu zároveň s těmito myšlenkami přichází k Ales Alida a nutí ji tak zamyslet se nad pravdivostí řeči o Aslem. Čtenář v ten moment očekává, že Ales bude tuto skutečnost nějakým způsobem reflektovat, ale vzápětí se změní úhel pohledu vyprávění – Alida pozoruje svoji dceru a začne sama vzpomínat.

V tomto okamžiku jako by Ales nastoupila svou cestu k zasvěcení. Tato cesta je přerušena příchodem Alidy, ale pokračuje a vrcholí v závěru románu, kde Ales vzpomíná na to, jak Āsleik přivezl Sigvaldovi první housle. Je to zároveň jediný moment, v němž Alida sama

⁹⁷ FOSSE, Jon. *Na sklonku dne*. 2016. s. 10–11.

promluví o Aslem – nezmíní jeho jméno, jen řekne, že Sigvaldův otec byl dobrý muzikant. U Ales mohlo toto zjištění potvrdit vše, co se o Aslem říkalo, a ona si tak uvědomila pravdivost svých obav. Zároveň s tím se mohla potvrdit tvrzení o způsobu Alidiny smrti. V úplném závěru pak Ales téměř prchá před matkou, která se jí stále zjevuje, a volí stejný způsob smrti, protože nemá na výběr. Nemusí to ovšem být jediný důvod Alesiny sebevraždy. Sama přítomnost Alidy a nemožnost se jí vyhnout mohla Ales dohnat k šílenství, z něhož jediným východiskem bylo právě vkročení do vln. Jako by se tak i dědil způsob smrti z matky na dceru, ze zasvětitelky na adeptku. Mohlo tedy dojít k zasvěcení, ovšem nevidíme za horizont smrti. Pouze se můžeme dohadovat, zda Alida i Ales dosáhly po smrti klidu, nebo zda se Alida shledala s Aslem. Nedokážeme tedy ani říct, k jakému typu zasvěcení případně došlo.

6.2.2.1.3. Sigvald jako adept

Posledním možným adeptem zasvěcení pro nás bude Sigvald. Sám se v románu vyskytuje poměrně často, ovšem nikdy nevidíme příběh z jeho strany, neznáme jeho myšlenky. Svou přítomností stále upozorňuje na svého otce Asleho, který v románu už nevystupuje vůbec. Sigvald, ať jako malé dítě, jemuž Alida nedokáže opatřit jídlo ani střechu nad hlavou, nebo dospívající mladík je připomínkou komplikované Alidiny minulosti. Zdá se ovšem, že jej bez problému přijímá jak Åsleik, tak později Ales – je to „její hodný bratr Sigvald“⁹⁸. Ale ani to ho nezavírá údělu, který ho čeká. Protože je synem svého otce, získá na prahu dospělosti od Åsleika první housle, čímž je předurčen k podobnému osudu jako Asle. Zdědil po něm talent a odchází do světa, kde zplodí nemanželské dítě. Pokud bychom Sigvalda tedy vnímali jako adepta, byli by pro něj zasvětitelé dva – vlastní a nevlastní otec. Asle má roli – stejně jako v *Mámení* jeho otec Sigvald – nepokleslého zasvětitel. Åsleik potom naopak působí v příběhu dojem (viz možnosti čtení jeho jména), že se Sigvalda věnováním houslí zbavuje a posílá jej do světa, kde ho zřejmě čeká podobný osud jako Asleho.

K charakteristice adepta doplňuje Hodrová toto: „Adept naslouchá volání osudu, svým vnitřním hlasům a vydává se na cestu. (...) S vyvoleností, která jej vylučuje z vnějšího světa a odvádí z otcovského domu (...), na sebe bere i břímě osudovosti. Jeho příchod je zvěstován, jeho úloha je předurčena jako příchod Spasitele (...).“⁹⁹ Jako by tedy Sigvald neměl na vybranou a musel přijmout situaci tak, jak nastala. Determinismus ve všech analyzovaných románech zmiňuje Erling Aadland také. Nespojuje jej ovšem s predestinací, jak by se mohlo

⁹⁸ FOSSE, Jon. *Na sklonku dne*. 2016. s. 50.

⁹⁹ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 179–180.

nabízet, protože podle Aadlanda Fosse předurčenost „danou shůry“ odmítá. Můžeme tedy říci, že Fosse sice postavy staví do archetypálních situací, ale sám jejich osud neurčuje. Věnujme ještě pozornost poslední větě Hodrové. Při jejím čtení si vybavujeme *Mámení* a to, jakým způsobem je líčeno putování Asleho a Alidy po Bjørgvinu před porodem Sigvalda. Opět jsme si vědomi Fosseho práce se čtenářovou pozorností, s jeho schopností vytvářet prostředí připomínající příběh vánočního evangelia, do něhož ovšem Fosse vstupuje a mění jeho původní poselství. Pokud bychom tedy na Sigvalda pohlíželi jako na adepta, byl by spíše adeptem pokleslého zasvěcení – on sám se Spasitelem nerodí, nese si s sebou hříchy svého otce (resp. svých rodičů) a nakonec své rodině mizí.

6.2.2.2. Zsvětitel

Už v předchozím textu jsme za zsvětitele několikrát označili Åsleika, ovšem není to jediná varianta. Nejdříve se tedy podíváme na tuto postavu.

6.2.2.2.1. Åsleik jako zsvětitel

Åsleik působí ze všech postav *Na sklonku dne* nejčitelněji při aplikaci teorie románu zasvěcení. Čtenář jej vnímá hned v několika směrech. Jedním z nich je dosazení na určité místo v příběhu. Svými fyzickými vlastnostmi jako by Åsleik nastupoval na volné místo po Starci, resp. Mistru Popravčím ze *Snů Olavových*, a ještě více připomíná Muže z *Mámení*, především svým vzhledem: „vlasy má bohaté a mohutné vousy, a vousy má ještě černé“¹⁰⁰. Později nacházíme popis Åsleika, jak ho viděla Alida, když je se Sigvaldem našel a vedl do Hostince na jídlo: „a Alida jde za ním a vidí, jak krátkýma nohama dělá dlouhé kroky, jak mu lem černého kabátu odstává od stehů, vidí černou čepici se štítkem posazenou hodně vzadu“¹⁰¹. Podobný popis postavy jsme viděli i ve *Snech Olavových* (Stařec a jeho krátké nohy) a černá barva je typická pro zsvětitele tzv. zámku hrůzy, jak jsme uváděli v *Mámení*. Dále i pak samotná dlouhá scéna s jídlem může působit jako svého druhu zasvěcení. Tím, že Åsleik zaplatí Alidě oběd, v ní vzbudí pocit vděčnosti a především závazku. Navíc Alida vidí v Åsleikovi muže, který má peníze a je tak schopen zajistit život jí i Sigvaldovi. Když se potom na lodi radí s Aslem, zda má přijmout Åsleikovu nabídku, aby u něj sloužila jako děvečka, a Asle jí to potvrdí, vlastně se tím Åsleikovi odevzdá. Jak jsme ovšem uvedli dříve, Åsleik k sobě Alidu nepřipoutal pouze schopností ji zajistit, ale také výhružkou, že by ji někdo mohl obvinít ze spoluviny na Asleho zločinech: „jak by to mohla být její vina, řekne, to je mu přece jasné, jenže by se mohli najít tací, kteří by si mohli myslet něco jiného, takže

¹⁰⁰ FOSSE, Jon. *Na sklonku dne*. 2016. s. 12.

¹⁰¹ *Ibid.*, s. 14.

kdyby zůstala v Bjørgvinu, mohli by ji podezřívát, že v tom má taky prsty¹⁰². Alida se tak znovu dostává do pozice ženy bez vůle, nechává se zasvětit do tajemství Asleho zločinů a smrti a stane se Åsleikovou družkou.

Åsleik ovšem nemusí být vnímán jen jako svého druhu alter ego Muže nebo Starce/Mistra Popravčího, ačkoli na něj Alida také narazí v Bjørgvinu a splňuje některé výše popsané charakteristiky. Prvním rozdílem, který jej vzdaluje podobnosti s ostatními postavami stejného typu, je jeho jméno. Liší se od popisných jmen obyvatelů Bjørgvinu a pro Alidu tak znamená určité pouto se světem mimo toto město. Svým jménem Åsleik také lehce odkazuje ke jménu Asleho, což nás vede k myšlence, že Åsleik by mohl být určitým Asleho vtělením, což mu umožňuje návrat k Alidě. Vnímáme to tak například v momentě, kdy Alida na lodi vzpomíná na Asleho a vzápětí slyší z paluby Åsleikův zpěv. Spojuje si tento vjem s myšlenkou na Asleho hlas a i když k ní potom o nějakou dobu později Åsleik přiléhá jako ke své ženě, snaží se Alida upnout na představu, že se jedná o Asleho. Pokud bychom tedy viděli Asleho a Åsleika jako jednu a tutéž osobu, mohli bychom říct, že se jedná o zasvětitelke pokleslého zasvěcení, protože Alida tak na sebe bere Asleho vinu a na konci ji čeká dobrovolná smrt, aby tak potrestala sebe samu za svůj čin.

6.2.2.2.2. Alida jako zasvětitelka

To, že by zasvětitelkou mohla být i Alida, jsme již zmínili v podkapitole o adeptech. Shrňme si tedy její úlohu: protože sama byla nejprve adeptkou zasvěcení, jehož došla skrze zasvětitelke Asleho/Åsleika, převzala na sebe tíhu Asleho zločinů, kterou měla předat dceři. U Ales se dlouhou dobu zdálo, že by nemusela k pokleslému zasvěcení dojít, jako by se jí podařilo vystoupit z bludného kruhu. To se ovšem v závěru románu změní a ona je svou matkou dohnána k sebevraždě. Můžeme tedy říct, že se Alidě – budeme-li ji vnímat jako zasvětitelku – podařilo splnit úkol. Zároveň ale známe Alidiny city k dceři („ta její hodná holčička, ta její nejmilovanější holčička“¹⁰³) a nespojujeme si je s Alidiny případným úmyslem svému dítěti nějakým způsobem škodit. Proto nedokážeme určit, zda se jedná o zasvěcení nebo ne. Ales nejspíš jenom neviděla jiné východisko z tíživého vědomí toho, jak ji matka pronásledovala a připomínala svůj vztah s Aslem, než že zvolila stejnou smrt jako ona. Mohlo ji také napadnout, že by tímto způsobem pochopila matčiny vlastní pohnutky.

¹⁰² FOSSE, Jon. *Na sklonku dne*. 2016. s. 28.

¹⁰³ *Ibid.*, s. 12.

6.2.2.3. Panna

Při určování role panny v románu *Na sklonku dne* budeme přirozeně pracovat s jedinými ženskými postavami románu. Jak už bylo řečeno, poslední román volné trilogie se od předchozích dvou poměrně liší. Například se v něm nesetkáváme s postavou Dívky, která se objevovala v *Mámení* i ve *Snech Olavových*, a musíme tak hledat jiné možnosti, kdo by v tomto románu mohl být vnímán jako postava panny. Obracíme tedy pozornost k Alidě a Ales.

6.2.2.3.1. Alida jako panna

Alidu jsme už jednou jako pannu určili, a to v analýze *Mámení*. U rozboru jmen jsme naznačili, že pokud bychom vnímali vztah Alidy a Āsleika jako vztah příbuzenský (dcera-otec), byla by Alida tzv. zpívající pannou, protože ta bývá dcerou zasvětilce nebo bytosti středu. Zároveň také často přivolává smrt, což bychom mohli na román aplikovat. Alida tím, že se rozhodne žít s Āsleikem, otevírá cestu ke smrti sobě a dokonce dceři Ales, aniž to tuší. V analýze *Snů Olavových* jsme řekli, že by se příběh mohl částečně odehrávat v tzv. romantickém čase. Hodrová popisuje jako jeden z typů zpívající panny i pannu romantickou, která „teskní po vzdáleném domově, po minulosti“¹⁰⁴. To můžeme u Alidy pozorovat také, především stesk po minulosti s Aslem. Stesk po domově alespoň částečně zmínil návrat s Āsleikem do Viky u Dylgji, ale nevrátilo jí to matku, s níž si sice nerozuměla, ale jejíž smrti litovala: „a v Alidě hrkne, ne nějak moc, ale přece jen v ní hrkne, takže máma je po smrti, to nevěděla, i když na tom zas tolik nesejde, pomyslí si, ale stejně je to smutné, pomyslí si Alida a naplní ji žal a oči se jí zalijí slzami“¹⁰⁵. Pokud bychom tedy Alidu vnímali jako pannu, nemůžeme zároveň vidět Ales jako adeptku zasvěcení. V tomto případě bychom mohli za adepta označit Sigvalda, kterého jeho matka doprovází k zasvěcení, v němž má roli zasvětilce Asle.

6.2.2.2.2. Ales jako panna

Výše popsaná situace je tedy jednou z variant čtení rozdělení postav trojúhelníku. V této podkapitole se pokusíme role postav rozložit jinak – čili do varianty, kdy na sebe roli panny bere Ales. Jakmile ovšem zkusíme Ales vnímat touto optikou, nedokážeme určit, kdo by v tom případě byl adeptem, ani zasvětilcem, kterému má panna pomáhat. Stejně jako v situaci, kdy je pannou Alida a kdy zároveň nemůže být Ales adeptkou, ani Ales nemůže být pannou a Alida adeptkou. Pokud by pak adeptem byl Sigvald, Ales by v situaci nemohla

¹⁰⁴ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 198.

¹⁰⁵ FOSSE, Jon. *Na sklonku dne*. 2016. s. 21.

figurovat jako panna. Zdá se tedy, že roli panny můžeme připsat pouze Alidě a stále to není konečná možnost, jak číst její postavu.

6.2.2.4. Bytost středu

Zatímco u ostatních rolí postav jsme vždy rozebírali několik variant, v případě bytosti středu tomu je jinak. Pokud se pokusíme jednotlivé postavy rozestavět do trojúhelníku postav, tento téměř nikdy není kompletní. Nejbližší uzavřenému a plnému tvaru jsme v případě, kdy by adeptem byl Sigvald, pannou Alida a zasvětitel Asle, který by zároveň mohl fungovat jako bytost středu, protože tyto dvě entity se podle Hodrové někdy mohou překrývat. Asleho bychom pak mohli dosadit do role bytosti středu i v jiných možnostech, ty už ale nejsou kompletní (např. situace, kdy je adeptkou Alida a zasvětitelem Ásleik, chybí panna, nebo pokud je adeptkou Ales, zasvětitel Alida, také nedokážeme určit roli panny). Proto se v této podkapitole budeme věnovat pouze Aslemu jakožto bytosti středu.

Jak víme, Asle se v románu vyskytuje téměř výhradně ve vzpomínkách Alidy, nebo ho nepřímě zmiňuje Ásleik. Ovlivňuje ovšem dění celého románu, není zhmotněný, a tudíž se může vyskytovat všude, jak u bytosti středu můžeme pozorovat. Pro bytost středu je charakteristické, že vždy nějakým způsobem propojuje všechny postavy trojúhelníku. Už jsme zmínili variantu, v níž by Ásleik mohl být jakýmsi vtělením zesnulého Asleho. Vztah Alidy jak k Aslemu, tak k Ásleikovi je shodný v tom, jakou pozici v něm Alida zaujímá – totiž že je výrazně submisivní. To by mohlo odpovídat i tomu, jakým vztahem by byla vázaná k bytosti středu jakožto adeptka, příp. panna nebo zasvětitelka. Aslemu jsme dříve připsali i možnou roli zasvětitel, k čemuž můžeme dodat charakteristiku Hodrové, vztahující se opět k romantismu:

V romantismu se zasvětitel často proměňuje v bytost středu. Tato proměna je zcela zákonitá – ten, který se kdysi nalézal před prahem (adept), potom na prahu (zasvětitel), překročil posléze práh. Splnutí s vnitřkem je podstatou zasvěcení a bytost, která v něm přebývá, je pouze pomyslem, neexistuje kromě v duši adepta, je jeho duševním stavem.¹⁰⁶

Asle byl opravdu nejdříve adeptem zasvěcení, v románech *Mámení* a *Sny Olavovy*, roli zasvětitel naopak přebírá v románu *Na sklonku dne*, kde se posléze stává onou bytostí středu. V jedné části románu se setkáváme se situací, která v nás může vyvolat dojem, že Asle se po smrti skutečně stal součástí něčeho božského, protože Alida jej vidí na nebi a skoro jako by s ním splývala: „a Alida si pomyslí, že teď už Asle žije jenom v ní a v malém Sigvaldovi, že ona je teď živý Asle (...), a Alida se rozhlédne po moři a tam, a tam na nebi vidí jeho tvář,

¹⁰⁶ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 196.

vidí ji jako neviditelné slunce¹⁰⁷. Alida pak s Aslem rozmlouvá a nechává si od něj radit, jestli má přistoupit na Åsleikovu nabídku. Asle jako by měl možnost zasahovat do všech Alidiných záležitostí a když je potom o několik let později Sigvald připravený naučit se hrát na housle, zděděné schopnosti po Aslem mu to umožňují a on se vydává na stejnou cestu, jako kdysi jeho otec.

6.2.3. Iniciační předmět

V románu *Sny Olavovy* jsme se setkali se dvěma typy iniciačních předmětů, tj. s prsteny a náramkem. Prsteny v románu *Na sklonku dne* nefigurují, ale náramek se objevuje znovu. Alida jej nachází při příchodu na Nábřeží, kde kotví Åsleikova loď. Nejdříve ji napadne, že náramek někdo ztratil, ale už se stalo a ona si jej může přivlastnit. Potom celou situaci začne vnímat jinak, zdá se jí, jako by se jednalo o dárek Asleho pro ni. Znovu se nám může vybavit situace ve *Snech Olavových*, v níž Alidu přepadaly tyto myšlenky: „zkrátka to ví, pomyslí si Alida, a už nikdy, nikdy, nikdy Asleho neuvidí, pomyslí si, to taky zkrátka ví, ale jak a proč to může vědět, to teda neví“¹⁰⁸, když Asle odcházela do Bjørgvinu pro prsteny. Alida ovšem neví, že náramek měla na ruce Dívka, čili že funkci iniciačního předmětu už jednou splnil. Ona sama si jeho navlečením otevírá cestu k vlastnímu zasvěcení, a to zasvěcení do tajemství Asleho zločinů a smrti, jak se později stane prostřednictvím Åsleika: „tamhle na Skále, tamhle Asleho pověsili, sám jsem to viděl, byl jsem tam a díval jsem se, jako ho pověsili, samozřejmě“¹⁰⁹. (Åsleik v této situaci mj. připomíná svou podobnost s Mužem a Starcem, protože oba mohli být (a Stařec také byl) diváky sledujícími Asleho oběšení.)

Náramek se v příběhu objevuje vícekrát. Když je Alida na lodi a v únavě vzpomíná na Asleho, prohlíží si nalezený náramek, kochá se jeho krásou a znovu si jej navléká na ruku. O chvíli později k ní přichází Åsleik a přikrývá ji, ona si stále představuje, že se k ní takto chová Asle. Můžeme tedy říci, že v tomto momentě plní náramek funkci snubního prstenu, Alida se sice svým způsobem zaslíbujíc Åsleikovi, ale ve skutečnosti se náramkem připoutává k Aslemu a to navzdory tomu, co se o něm dozvěděla. Znovu se ukazuje, že tím na sebe bere i spoluvinu na Asleho zločinech. Naposledy šperk figuruje ve scéně, kdy mají Åsleik s Alidou přistát a on si šperku všimne. Jako by zmínkou o Dívce, která se jej na náramek předešlý den ptala, uzavřel prostor zasvěcení Bjørgvin a otevřel tak prostor nový.

¹⁰⁷ FOSSE, Jon. *Na sklonku dne*. 2016. s. 34.

¹⁰⁸ *Ibid.*, s. 25.

¹⁰⁹ *Ibid.*, s. 26.

6.2.4. Prostor a čas zasvěcení

V analýze posledního románu *Na sklonku dne* se opět setkáváme s rozdělením prostoru a času zasvěcení na vnitřní a vnější. Na rozdíl od předchozího románu se nabízí více prostorů, jsou tu vlastně hned čtyři různá místa i časové roviny.

6.2.4.1. Prostor zasvěcení

Nejdříve se tedy pokusíme zkoumat prostor zasvěcení, resp. prostory. Rozlišujeme především tyto čtyři: Alesin domov, Bjørgvin (Nábřeží a Hostinec), loď, na níž se Åsleik s Alidou vrací do Dylgji, a jejich společný domov ve Vice.

6.2.4.1.1. Alesin domov

Do Alesina domova přichází na začátku románu její matka Alida a vzbuzuje v Ales neklid. Zatím ale nevíme, za jakým účelem Alida přišla, takže ani prostor nevnímáme jako vnitřní, tj. prostor zasvěcení. Alida musí nejprve sdělit svůj příběh, aby poté dceru mohla zasvětit do tajemství, které do Alesina domu přinesla a které má jako zasvětitelka předat dál. V tomto případě se znovu vracíme ke vzpomínce jako k indicii vnitřního prostoru, což jsme zmínili v analýze *Mámení*. Vnitřní prostor je tak minulost, „kterou adept touží evokovat ve vší úplnosti, stejně jako usiluje nalézt ztracený poklad, znovunastolit bývalý ideální stav.“¹¹⁰ Alidiny vzpomínky zabírají v románu skutečně velký prostor a dalo by se říct, že hledaným pokladem je odpuštění spoluviny. Tohoto odpuštění zřejmě nedosáhla svou dobrovolnou smrtí, proto se ho snaží získat od své dcery. Té ale matčina přítomnost vadí („jenže ta stará Alida tam zpropadeně, zatraceně pořád stojí, (...) mají dost svých starostí, a ještě aby jim na krku visela ona“¹¹¹) a snaží se jí vyhnout. Na konci románu se ale stejně svěřením tajemství nevyhne a Alesin domov se tak stává prostorem pokleslého zasvěcení.

6.2.4.1.2. Nábřeží a Hostinec

Poté, co se úhel vyprávění stočí na Alidu, se spolu s ní čtenář vydává do Bjørgvinu, kde se po dlouhém bloudění a hledání Asleho Alida setkává s Åsleikem. K setkání dojde na Nábřeží, což už je vlastně hraniční prostor zasvěcení, okraj města. To také může značit neurčitost zasvěcení. Z Nábřeží se Alida dostane dále do nitra města, tj. do vnitřního prostoru zasvěcení. Hostinec čtenáři znalému předchozího dílu může evokovat Šenkovnu, místo, kde Asle potkal Starce a Åsgauta a sám se tak přiblížil zasvěcení. Mohli bychom říci, že u Alidy návštěvou Hostince dochází k iniciaci, a to právě při líčení dlouhé scény, kdy si vychutnává první teplé jídlo po několika dnech. V momentě, kdy Åsleik přináší talíře s jídlem, v sobě jako by on sám

¹¹⁰ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 231.

¹¹¹ FOSSE, Jon. *Na sklonku dne*. 2016. s. 11–12.

evokoval výskyt iniciačního předmětu, protože jak víme, náramek je zlatý s modrými kameny, a Alida vidí přicházejícího Āsleika takto: „jak se Āsleikovy rty i velké modré oči usmívají, celý se usmívá, (...) a když Āsleik pokládá talíř před Alidu, tvář mu září jako pozlacená“¹¹². U Alidy později vzniká již zmíněný pocit závazku a následuje Āsleika zpátky na Nábřeží, odkud se mají vrátit domů. V tomto momentu Nábřeží také funguje jako prostor zasvěcení, protože zde Alida nalezne náramek a vstoupí na Āsleikovu loď.

6.2.4.1.3. Loď

Dalším místem, které na sebe může brát podobu prostoru zasvěcení, je tedy Āsleikova loď, resp. i moře, po němž se plaví. Cesta po vodě je také určitým přechodem mezi vnějším a vnitřním prostorem zasvěcení, z jednoho břehu na druhý. Jestliže byl Björgvin prostorem zasvěcení, mohli bychom následující přechod vnímat jako cestu z něj, tj. do prostoru vnějšího, nezasvěcujícího. Zároveň ovšem vidíme, že i ve Vice později dochází k zasvěcení, které se týká Sigvalda a Ales. Pro Alidu jsou ovšem stěžejní události v Hostinci a poté na lodi, kdy si Alida navléká náramek plnící funkci snubního prstenu (viz výše). Āsleikova loď je tak prostorem zasvěcení, spolu s mořem, které Alidu přivede k myšlenkám na Asleho („a když se rozhlédne po moři, tak nad mořem uvidí nebe a to nebe je Asle“¹¹³). Významný je také moment, v němž Alidě Asleho připomene vítr. Ten totiž hraje roli právě v souvislosti s hranicí prostoru a času, u tzv. větrné hranice. Hodrová píše, že: „[v]ětrný a bouřný je čas-nečas hranice, čas-překážka, (...). Není to vítr vanoucí z nahodilé strany (...), nýbrž je to vítr *odjinud*, průvan vnitřního prostoru. (...) Adept, strhován vírem šířícím se od středu vnitřního prostoru, je vtahován stále hlouběji do jeho nitra.“¹¹⁴ Alida vnímá Asleho jako vítr, jako něco, co ji vtahuje do svého, vnitřního prostoru a zasvěcuje.

6.2.4.1.4. Vika

Posledním místem, kterému se v rámci analýzy prostoru zasvěcení budeme věnovat, je nové Alidino bydliště Vika. To už pro samotnou Alidu jakožto adeptku nemá význam vnitřního prostoru, ale hraje roli o několik let později. Vika se stává místem zasvěcení mladého Sigvalda, který dostává od svého otčima první housle a je tak zasvěcen do hry na ně, potažmo se z něj stává potulný muzikant, k čemuž má vlohy od svého skutečného otce. Asleho osud připomíná ve Vice také Āsleik, když mluví o muzikantovi, od něhož housle koupil (ten „potřeboval úplně jiné věci než housle“¹¹⁵), což opět čtenáři znalému předchozí text evokuje

¹¹² FOSSE, Jon. *Na sklonku dne*. 2016. s. 16.

¹¹³ *Ibid.*, s. 34.

¹¹⁴ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 221.

¹¹⁵ FOSSE, Jon. *Na sklonku dne*. 2016. s. 49.

Asleho nouzi a prodej houslí. Jako by tak také docházelo k prolínání časových rovin, čemuž se následně budeme věnovat. Dalším takovým příkladem je propojení jednoho momentu z tohoto románu se situací v *Mámení*, kde Asle ve snu vidí Alidu na přídi lodi a sám si připadá jako vanutí. V *Na sklonku dne* Alida skutečně stojí na přídi Āsleikovy lodi a myslí na Asleho jako na již zmíněný vítr.

6.2.4.2. Čas zasvěcení

Prostor zasvěcení úzce souvisí s časem, který je též rozdělen na vnitřní a vnější. V porovnání s předchozím románem *Sny Olavovy* v textu románu *Na sklonku dne* čas vnímáme mnohem kontinuálněji. Na jednu stranu se objevují tři časové roviny s velkým rozpětím, což v předchozích dvou dílech není obvyklé; na stranu druhou čtenář přechody mezi nimi vnímá jasněji a je schopen je rozlišit.

Vnější čas zasvěcení je čas mimo vnitřní prostor, a tedy i mimo prostor zasvěcení. Tento čas je v analyzovaném románu vždy poměrně krátký. Týká se momentů uvozujících nějakou scénu v novém prostředí, tzn. Ales předtím, než se jí zjeví Alida, Alida před setkáním s Āsleikem, Ales před Sigvaldovým zasvěcením a Ales před zasvěcením vlastním na konci románu. Samotný přechod mezi vnějším a vnitřním časem je pak rychlý a téměř nezaznamatelný, podle Hodrové: „Vstup i výstup z iniciačního prostoru se uskutečňuje v neobyčejně krátkém čase.“¹¹⁶ S tím souvisí i způsob pohybu v daném čase a prostoru, jedná se hlavně o spirálu, kdy adept postupuje po kruhu hlouběji a hlouběji k zasvěcení. Znovu si připomeňme poznámku o charakteristice vnitřního prostoru, tj. že vstupem do něj se adept stává nesmrtelným. Pokud bychom brali Alidinu smrt jako způsob zasvěcení, mohli bychom ji potom vnímat jako nesmrtelnou, protože se vrátila k Ales a sama mohla být její zasvětitelkou. Prostor zasvěcení navíc trvá nekonečně dlouho, čili to, se v něm jednou stalo, trvá také. Proto mohou postavy ožívat a vstupovat opakovaně do příběhu.

Dva další typy času Hodrová zmiňuje ještě v komentáři k prostoru zasvěcení, který „je pouze pomyslný – existuje ve vzpomínce, snu, vidění, představě, tedy v čase neskutečném nebo spíš jinak skutečném.“¹¹⁷ V *Na sklonku dne* můžeme vidět, že většina prostorů zasvěcení existuje právě v čase neskutečném, ve vzpomínkách dvou žen, s tenkou hranicí přechodu. Čas v románu skutečně nelze ohraničit, když postavy nějaký prostor opustí, ten jako by trval i poté, nebo mohl zasahovat do děje s přesahem několika let. Na tomto místě tedy můžeme

¹¹⁶ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 222.

¹¹⁷ *Ibid.*, s. 241.

řící, že určení času vnitřního a vnějšího v analyzovaném románu téměř není možné, čili ani charakteristika románu zasvěcení nelze na čas plně aplikovat.

6.2.5. Shrnutí

Román *Na sklonku dne* se nejvíce odchyluje od charakteristik románu zasvěcení, ač některé splněny jsou. Objevuje se však zároveň mnoho různých otevřených možností, které přesnější určení znesnadňují. Co se týče trojúhelníku postav, jako adepta jsme mohli vnímat Ales, Alidu a Sigvalda, zasvětitelům mohl být Åsleik, Asle nebo Alida, pannou Alida a bytostí středu Asle. Nejcelistvěji působila varianta, kdy adeptem byl Sigvald, zasvětitelům Asle, pannou Alida a bytostí středu opět Asle. Opět zde hrál roli iniciační předmět, tj. náramek, známý již ze *Snů Olavových*. Prostorů se v románu objevilo několik, ty charakteristiky románu zasvěcení převážně plnily, ale u času se tak nestalo. U tohoto románu proto nemůžeme s určitostí říci, zda se jedná o iniciační román.

7. Závěr

Vybrané romány Jona Fosseho – *Mámení*, *Sny Olavovy* a *Na sklonku dne* – nabízejí libovolné množství interpretací. My jsme se přiklonili k té, která nám pomohla hledat a analyzovat prvky mystiky v těchto románech. Aplikovali jsme teorii románu zasvěcení literární teoretičky Daniely Hodrové čerpanou z publikace *Román zasvěcení* a ve třech rozsáhlých analýzách rozebrali jednotlivé aspekty románů. Zde si shrneme závěry těchto analýz.

První analyzovaný román *Mámení* se v mnoha aspektech shodoval s aspekty románu zasvěcení, a to především v charakteristice jednotlivých postav v trojúhelníku postav – adepta, panny, zasvětitel a bytosti středu. Roli adepta má v *Mámení* Asle, který zároveň může plnit i roli zasvětitel, protože zde nacházíme tzv. trojjedinou duši adepta, v níž se adept ve svém alter egu (v případě analyzovaného románu v *Muži*) stává svým vlastním zasvětitel. Kromě této možnosti pak zasvětiteli mohou být Asleho otec Sigvald i Muž jako samostatně stojící postava. Každý z nich je Aslemu zasvětitel jiného typu – Sigvald nepokleslý tím, že jej zasvěcuje do hry na housle, která pro něj představuje kontakt s něčím nadpozemským, a Muž pokleslý, protože dovede Asleho k poslednímu, třetímu zločinu. V románu tedy nedochází k jedinému možnému zasvěcení, může jich probíhat více najednou. Stejně tak roli panny na sebe může brát více osob, tzn. Alida a Dívka, podobně je to pak s bytostí středu, za kterou jsme označili celé město Björgvin, ale i Paní Bábu. Popisem prostoru a času zasvěcení jsme se také přiblížili možnosti číst román jako iniciační, jelikož se hlavní postavy pohybují v kruhu existujícím v určitém čase a vedoucím ve spirále k zasvěcení.

Charakteristiky románu zasvěcení splňoval i druhý román v pořadí, *Sny Olavovy*. Setkali jsme se v něm, stejně jako při analýze *Mámení*, s archetypálními postavami, ovšem v mnohem hojnější míře než v předchozím románu. Adeptem byl nadále Asle, ale objevila se i další postava, kterou jsme mohli označit jako adepta. Jednalo se o Ásgauta, u něhož, na rozdíl od Asleho, nedokážeme určit, zda zasvěcení dosáhl či nikoli. Roli zasvětitel jsme pak připsali Starci/Mistru Popravčímu, což se zdá být jedna a tatáž osoba, ale také Klenotníkovi, díky němuž Asle získal iniciační předmět – náramek. Posledním možným zasvětitel je Stařena (manželka Starce), která vezme Olava k sobě domů, aby se tam opět setkal se Starcem, posílajícím pro Zákon, jenž má Olava odvést do vězení a posléze na smrt. Roli bytosti středu podle nás hraje Mistr Popravčí, protože se jedná o tzv. bytost středu-dvojníka, čímž Mistr Popravčí/Stařec skutečně je. Analyzovali jsme také několik typů prostorů a časů, které splňují

charakteristiku románu zasvěcení. Přes veškeré podobnosti ale stále nemůžeme říci, zda se jedná o román zasvěcení, nevíme totiž, jak se Olavův osud vyvíjel po jeho smrti, čili zda byl nebo nebyl zasvěcen. Pokud bychom se tedy měli přiklonit k jedné z variant, vybrali bychom zasvěcení pokleslé.

Analýza posledního románu *Na sklonku dne* ukázala, že některé aspekty jsou shodné s charakteristikami románu zasvěcení, nejedná se ovšem o tak těsné sepětí jako ve *Snech Olavových*. *Na sklonku dne* nabízí zřejmě nejširší možnosti čtení jednotlivých postav, které mohou být různými postavami trojúhelníku. V posledním románu se také mění adept zasvěcení, z Asleho přecházíme k jeho synu Sigvaldovi, který po otci dědí talent na hru na housle, dokonce se může jednat i o ženy. Alida a Ales jsou zasvěceny do Asleho zločinů a potažmo na sebe přebírají část viny, které se chtějí zbavit vlastní smrtí. Postavu zasvětitelů pak může ztvárňovat jak Alida, zasvěcující svou dceru do vlastní spoluviny, tak Åsleik, který k zasvěcení přivedl Alidu, a v neposlední řadě Asle, jehož talent předaný Sigvaldovi předznamenává synův osud. Asle se ukázal být i bytostí středu, což se opět podle Hodrové nevyklučuje. V porovnání se dvěma předešlými romány bylo pak složitější najít postavu, která by splňovala charakteristiku panny, ale nakonec byla takto vnímána Alida. Celkově můžeme říci, že román *Na sklonku dne* se nejvíce odchyluje od charakteristik románu zasvěcení.

Při rozboru jednotlivých románů jsme si několikrát všimli Fosseho práce s intertextualitou. Nejvýrazněji se projevovala v prostředním románu *Sny Olavovy*, v němž jako významný pretext funguje norská středověká vizionářská balada *Draumkvedet* (č. *Píseň o snu*), ke které Fosse odkazuje různými způsoby. Jedná se například o výběr jmen hlavních postav – v *Písni o snu* se vypravěč jmenuje Olav Åsteson a ve *Snech Olavových* se odvíjí příběh Olava a Åsty, nebo také o vize pekla a ráje, s nimiž oba texty pracují odlišně. Fosse do textu nekládá aluze jen na jediný pretext, dalším takovým je pro něj Bible, a to nejen v druhém románu. Celým základním rámcem prvního příběhu autor vyvolává asociace na příběh zrození Ježíše Nazaretského a i další díly s některými souvislostmi pracují, jak jsme zmínili v úvodu práce. Jon Fosse tak vytvořením volné trilogie otevřel dveře mnoha čtenářům a literárním badatelům, pocházejícím z celého světa. Fosseho dílo tak podněcuje různé způsoby vnímání a interpretace, z nichž jeden je představen právě v této práci.

Resumé

Denne masteroppgaven heter «Mystiske elementer i Jon Fosse sin romantrilogie (*Andvake, Olavs draumar, Kveldsvævd*)» og analyserer enkelte romaner ved bruk av teorien til tsjekkisk litteraturviter Daniela Hodrová. Hun har utarbeidet en teori om innvielsesroman som ble gjort til en fagbok jeg bruker mest i oppgaven – på tsjekkisk heter den *Román zasvěcení* (jeg bruker her den andre utgaven fra 2014), på norsk betyr det «innvielsesroman». Dersom teorien er skrevet på tsjekkisk, har jeg bestemt meg til å skrive oppgaven også på dette språket. Når det gjelder bøker som analyseres, jobber jeg med tsjekkiske oversettelser *Mámení* (2009), *Sny Olavovy* (2015) og *Na sklonku dne* (2016).

Innvielsesroman er en type roman hvor det finnes en adept som blir innviet ved hjelp av en jomfru og en person som innvier ham. Den siste figuren i innvielsen er en person som står i midten og har oversikt over innvielsen. Disse figurene beveger seg i innvielsesområde og tid som også har sine karakteristiske trekk. I hver analyse har jeg funnet noen trekk som har vært like som de typiske for innvielsesroman. Når man leser *Andvake*, kan man se at Asle er adepten, Alida jomfruen, Mannen¹¹⁸ er den som innvier og person i midten er selv by Bjørgvin. Denne typen innvielse er lav fordi Asle dreper tre personer som fører ham til hans egen død. I *Olavs draumar* finner man mange forskjellige personer som har forskjellige roller, f.eks. adepten er fortsatt Asle/Olav, jomfruen er Jenta, den som innvier er Gamlingen/Meistermannen, og personen i midten er også Meistermannen. En viktig rolle spiller her en innvielsesgjenstand – et armbånd som Olav ville først gi til Åsta, men til slutt fikk Jenta den. Når det gjelder områder, er det først og fremst Hølet og Pynten hvor Olav forbereder seg på døden og hvor han dør. I denne romanen finnes det også noen allusjoner på *Draumkvedet* og Bibelen. *Kveldsvævd* analyseres på den samme måten som de andre romaner, men den er ikke så nær til karakteristiske trekk hos innvielsesroman. Man kan fortsatt søke enkelte rollene til personer, men de fungerer ikke så ofte sammen. Det er bare en mulig ordning – Sigvald som adept, Asle både som den som innvier og personen i midten, og Alida som jomfruen. Mange andre trekk er veldig hypotetisk, derfor er *Kveldsvævd* ikke betegnet som innvielsesroman.

¹¹⁸ Alle disse navnene har jeg tatt fra denne norske utgaven: FOSSE, Jon. *Trilogien*. 2. utg. Oslo: Samlaget, 2016. 238 s. ISBN 978-82-521-8915-5.

Použitá literatura

Primární

Píseň o snu Olava Aastesona. Překlad Otto František Babler. Boskovice: Albert, 1999. 32 s. ISBN 80-85834-61-8.

FOSSE, Jon. *Mámení*. Překlad Ondřej Vimr. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2009, 63 s. ISBN 978-80-87053-31-7.

FOSSE, Jon. *Na sklonku dne*. Překlad Ondřej Vimr. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2016, 56 s. ISBN 978-80-87855-61-4.

FOSSE, Jon. *Sny Olavovy*. Překlad Ondřej Vimr. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2015, 72 s. ISBN 978-80-87855-33-1.

FOSSE, Jon. *Trilogien*. 2. utg. Oslo: Samlaget, 2016. 238 s. ISBN 978-82-521-8915-5.

HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2. vyd. Praha: Malvern, 2014. 335 s. ISBN 978-80-87580-79-0.

Sekundární

Jeruzalémská Bible. Překlad František X. a Dagmar Halasovi. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, s.r.o., 2009. 2229 s. ISBN 978-80-7195-289-3.

Mistr Eckhart a středověká mystika. Uspořádal Jan Sokol. 3. vyd. Praha: Vyšehrad, 2009. 357 s. ISBN 978-80-7021-976-8.

Religious narrative, cognition, and culture: image and word in the mind of narrative. Ed. by Armin W. GEERTZ and Jeppe Sinding JENSEN. Sheffield: Equinox, 2011. 336 s. ISBN 978-1-84553-295-6.

BRADÁČ, Josef. *Mistr Eckhart – Slovo věčnosti*. Praha: Malvern, 2011. 170 s. ISBN 978-80-86702-86-5.

COHN, Dorrit. *Co dělá fikci fikcí*. Překlad Milan Orálek a Veronika Klusáková. Praha: Academia, 2009. 261 s. ISBN 978-80-200-1718-5.

FOSSE, Jon. *Trilógia*. Překlad Anna Fosse. Levoča: Modrý Peter, 2014, 176 s. ISBN 978-80-89545-33-9.

Red. Heming GUJORD og Per Arne MICHELSEN, *Norsk litterær årbok*. Oslo: Det norske samlaget, 2016. 283 s. ISBN 978-82-521-9064-9.

HÁBL, Jan. *Učit (se) příběhem*. Brno: Host, 2013. 120 s. ISBN 978-80-7294-901-4.

HOMOLÁČ, Jiří. *Intertextovost a utváření smyslu v textu*. Praha: Karolinum, 1996. 114 s. ISBN 80-7184-201-X.

KALINA, Pavel. *Umění a mystika: od Hildegardy z Bingen k abstraktnímu expresionismu*. Praha: Academia, 2013. 346 s. ISBN 978-80-200-2294-3.

KOTEN, Jiří. *Jak se fikce dělá slovy: pragmatické aspekty vyprávění*. Brno: Host, 2013. 160 s. ISBN 978-80-7294-846-8.

KUBÍČEK, Tomáš, Jiří HRABAL a Petr A. BÍLEK. *Naratologie: strukturální analýza vyprávění*. Praha: Dauphin, 2013. 247 s. ISBN 978-80-7272-592-2.

POSPÍŠIL, Ivo. *Základní okruhy filologické a literárněvědné metodologie a teorie (elementy, materiály, úvahy, pojetí, texty)*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Filozofická fakulta, 2010. 275 s. ISBN 978-80-8105-191-3.

SEINESS, Cecilie N. *Jon Fosse: Poet på Guds jord*. Oslo: Det Norske Samlaget, 2009. 343 s. ISBN 978-82-521-7252-2.

ŠTOCHL, Miroslav. *Teorie literární komunikace*. Praha: Akropolis, 2005. 220 s. ISBN 80-86903-09-2.

Internetové

Norsk forfattersentrum og Øystein ROTTEM. Store norske leksikon. *Jon Fosse* [online]. Aktualizováno 27. 10. 2015 [cit. 2017-01-18] Dostupné z: https://snl.no/Jon_Fosse.

ALHAUG, Gulbrand. Store norske leksikon. *Asta* [online]. 2009 [cit. 2017-02-25] Dostupné z: <https://snl.no/Asta>.

BØ, Olav. Store norske leksikon. *Draumkvedet* [online]. 2015 [cit. 2017-02-23] Dostupné z: <https://snl.no/Draumkvedet>.

KALAND, Øystein. *Rytme i Jon Fosses Stengd gitar. En tolkning av tidsindeks i romanen* [online]. Oslo, 2003 [cit. 2017-01-18]. Dostupné z: https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/25899/kaland_hovedoppg.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Závěrečná práce. Univerzita v Oslo, Institut pro nordistiku a literární vědu. Vedoucí práce Knut Stene-Johansen.

KRUKEN, Kristoffer. Store norske leksikon. *Alida* [online]. 2009 [cit. 2017-04-19]. Dostupné z: <https://snl.no/Alida>.

KVAMME, Kjell. Vårt land. *Jon Fosse er blitt katolikk: Som å kome heim* [online]. 16. 11. 2013 [cit. 2017-01-19]. Dostupné z: <http://www.vl.no/2.616/jon-fosse-er-blitt-katolikk-som-a-kome-heim-1.20921>.

LUNDE, Kirsten Vikør. Oppland Arbeiderblad. *Jon Fosse: Andvake* [online]. 24. 10. 2007 [cit. 2017-01-19]. Dostupné z: <http://www.oa.no/nye-boker/jon-fosse-andvake/r/1-81-3078171>.

Přílohy

Přílohy obsahují přehled charakteristik prostoru a času zasvěcení a jejich hranic.

Obrázek 1: Vnější prostor a čas. In HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 218

VNĚJŠÍ PROSTOR A ČAS				
<i>prostor</i>	<i>čas</i>	<i>postava</i>	<i>fáze zasvěcení</i>	<i>forma pohybu</i>
les	podzim	nezasvěcený	katabáze	bludný kruh
Peklo	den nebo noc	adept	(smrt)	horizontála
labyrint (chodeb, ulic ap.)	nerozlišená hodina			
iniciační komnata	smrtelnost			
- místo zkoušky)	přítomnost			
záhubné lože				
pustý ostrov				
krypta				
jeskyně				
poušť				
velkoměsto (svět civilizace)				

Obrázek 2: Hranice času. In HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 223.

HRANICE A JEJÍ ČAS				
<i>prostor</i>	<i>čas</i>	<i>postava</i>	<i>fáze zasvěcení</i>	<i>forma pohybu</i>
řeka	in articulo	zasvětitel	přechod	překročení
most	mortis	panna	průchod	plavba
brána	větrný		vodami	
práh	bouřný		očista	
okraj propasti	na časové			
soutěska	hranici			

Obrázek 3: Čas vnější a vnitřní. In HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 230.

ČAS VNĚJŠÍ A ČAS VNITŘNÍ	
<i>čas vnější</i>	<i>čas vnitřní</i>
nerozlišený neuspořádaný podzim-zima	rozlišený uspořádaný (cyklický) jaro-léto (jarní slunovrat, Velký pátek, letnice)
den a noc bez měsíce nerozlišená hodina smrtelný (pomíjivý) obyčejný čas přítomnost nevratný odvíjející se horizontálně a ve spirále	noc s měsícem (dorůstajícím, v úplňku) půlnoc (od půlnoci do kuropění) nesmrtelný (věčný) zlatý věk minulost-budoucnost (počátek-konec) vratný odvíjející se vertikálně a ve spirále

Obrázek 4: Prostor vnější a vnitřní. In HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. 2014. s. 244.

PROSTOR VNĚJŠÍ A PROSTOR VNITŘNÍ	
<i>prostor vnější</i>	<i>prostor vnitřní</i>
neuspořádaný mělký otevřený prázdný pustý levý konečný volný zjevný pevnina (vnitrozemí) na zemi (nahore) v rovině blízký přístupný lidský přirozený přítomný skutečný pomíjivý (trvale) temný beztvarý nerozlišený zdejší (západní) svět civilizace	uspořádaný hluboký uzavřený plný úrodný (pustý ve fázi před iniciací) pravý nekonečný těsný skrytý (zakuklený, kryptický) ostrov (na břehu moře, jezera) pod zemí (dole) na hoře vzdálený nepřístupný božský umělý (architektura, geometrický útvar) minulý-budoucí imaginární, pomyslný věčný (před zasvěcením dočasný) zářivý mající tvar (geometrický) rozlišený cizí, exotický (východní) divočina